

Een boegbeeld van het integraal-katholieke Vlaams-nationalisme in het interbellum: Jozef Van Opdenbosch s.j. (1892-1944)

Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog, zo blijkt uit studies van Lieve Gevers en Louis Vos, nam het katholieke flamingantisme een politiek karakter aan, en viel het uiteen in twee strekkingen. De dominante strekking, die verstrengeld was met de opkomende christendemocratie, was noch exclusief etnocentrisch noch integraal nationalistisch: ze streefde naar de vernederlandsing van het openbare leven in Vlaanderen en naar de godsdienstige, culturele en sociale verheffing van het Vlaamse volk, dat alles binnen de Belgische staat en indien nodig met behulp van de liberale en socialistische flaminganten. De andere strekking hing een etnisch-cultureel nationalisme aan: overeenkomstig de romantische idealen, omschreef ze de natie als een natuurlijke en organische volksgemeenschap met een unieke geschiedenis en cultuur. Die strekking had zich voor het eerst geuit in de ultramontaanse studentenbeweging van Albrecht Rodenbach (1856-1880).

Kort na de Eerste Wereldoorlog en na het activistische avontuur dat ermee gepaard was gegaan, kwamen de twee strekkingen lijnrecht tegenover elkaar te staan.

De Belgische bisschoppen – de aartsbisschop van Mechelen en primaat van België Désiré Joseph Mercier (1851-1926) als laatste in 1925 – stemden in met het 'minimumprogramma' dat door de eerste strekking, onder leiding van Frans Van Cauwelaert (1880-1961), verdedigd werd. Dat programma voorzag een volledige vernederlandsing van het onderwijs, het bestuur, het gerecht en het leger in het Vlaamse deel van België. In hun gezamenlijke herderlijke brieven van februari en oktober 1925, bestempelden de bisschoppen het minimumprogramma als rechtmatig en geenszins nadelig voor het land en voor de godsdienst.

Die al bij al gunstige houding van het episcopaat tegenover de Vlaamse beweging was mogelijks het gevolg van het sterk toenemende succes van de tweede strekking, vooral onder de leden van het Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond (AKVS). Die scholieren en studenten waren ontmoetigd door de traagheid van de parlementaire werkzaamheden inzake de vernederlandsing van het openbare leven in Vlaanderen. Onder invloed van enkele jonge West-Vlaamse seculiere priesters, onder wie Cyriel Verschaeve (1874-1949), Robrecht De Smet (1875-1937), Leo Dumoulin (1890-1942), Karel Van der Espt (1891-1938), Odiel

Jozef Van Opdenbosch, s.d. [ADV, VFA9609]

Spruytte (1891-1940) en Maurits Geerardyn (1896-1979), begonnen ze te dromen van een integraal katholieke reorganisatie van de maatschappij: zodra de liberale Belgische staat vernietigd was geweest, had een Vlaamse of Dietse staat opgebouwd kunnen worden, niet op basis van een of ander parlementair systeem, maar van de godsdienst. Dat extreem-rechtse katholieke Vlaams-nationalisme verafschuwde niet enkel de christendemocratie, maar ook het episcopaat: het beschouwde de bisschoppen immers nog uitsluitend als verdedigers van de tegennatuurlijke Belgische staat en van zijn traditionele steun op het politieke toneel, de katholieke partij.¹

Deze bijdrage brengt een biografische schets van Jozef Van Opdenbosch, een tijdens zijn leven zeer bekende en invloedrijke, maar nu bijna volledig in vergetelheid geraakte vertegenwoordiger van dat nationalisme.²

JEUGDJAREN

Jozef Maria Van Opdenbosch werd geboren op 2 september 1892 in Erembodegem, een (toentertijd) landelijke gemeente vlakbij Aalst, als zoon van Karel Lodewijk Van Opdenbosch (Meerbeke, 4 januari 1859-Kessel-Lo, 12 mei 1936), een weinig bemiddelde onderwijzer aan de lokale gemeenteschool, en zijn echtgenote Maria Louisa Rollier. Jozef had vier oudere zussen.³

Volgens de Steenbrugse benedictijn dom Amandus Dumon (1914-1976), die hem goed kende, was hij verwant met de Meerbeekse onderwijzer Karel Leopold Van Opdenbosch (1867-1940)⁴, die tijdens het interbellum daensistisch volksvertegenwoordiger (1919-1921; 1925-1936) en schepen van de stad Aalst (1925-1929) zou zijn⁵.

Op de Erembodegemse gemeenteschool was Jozef bevriend met de één

1. L. Gevers, Voor God, vaderland en moedertaal. Kerk en natievorming in België, 1830-1940, in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis* (30/60), 1997, november, pp. 40-42 en 50-52; L. Gevers & L. Vos, *Kerk en nationalisme in Vlaanderen in de 19de en de 20ste eeuw*, in: R. Burggraeve, J. de Tavernier, L. en L. Vos-Gevers e.a., *Is God een Turk? Nationalisme en religie*, Leuven, 1995, pp. 45-49 en 61.

2. Naast de in voetnoten vermelde literatuur maak ik ook gebruik van de catalogi van de (Noord-) Belgische jezuïetenprovincie.

Met dank aan dr. Luc Vandeweyer (Algemeen Rijksarchief, Brussel) voor zijn suggesties ter verbetering van het manuscript.

3. A. Smits, *Dom Modest van Assche. Kersten en Vlaming*, s.l., 1986, pp. 15 en 17-19; Archief der Vlaamse jezuïeten in Heverlee (voortaan aangeduid als 'Arch. Vl. jez.'), "Informationes Nov. Schol. 1901-1915" (B24/26), p. 281; Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme (voortaan aangeduid als 'ADV N'), BE ADVN AC667, Fonds Sint-Pietersabdij van Steenbrugge, D12079: Bidprentje Karel-Lodewijk Van Opdenbosch; ADVN, BE ADVN AC668, Fonds Sint-Pietersabdij van Steenbrugge, D11917(5/2): Brief P. Van Hoefs aan M. Van Assche o.s.b., 10 juni 1943.

4. A. Dumon, *Opdenbosch, Jozef van*, in: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (EVB)*, Tielt-Bussum, 1975, dl. 2, p. 1147.

5. F.-J. Verdoodt, *Opdenbosch, Karel-Leopold van*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, dl. 2, p. 2341.

jaar oudere Alfons Van Assche (1891-1945), die bij de familie Van Opdenbosch kind aan huis was. Hoewel Van Assche in september 1903 naar het alumnaat van de benedictijnenabdij van Steenbrugge trok en drie jaar later onder de kloosternaam Modestus als novice in diezelfde abdij intrad, terwijl Van Opdenbosch vanaf 1904 de oude humaniora aan het Sint-Jozefcollege van de Sociëteit van Jezus in Aalst doorliep en daarna voor de jezuïetenorde koos, zouden de twee dorpsgenoten elkaar nooit uit het oog verliezen.⁶

Op het Aalsterse jezuïetencollege, dat toen nog overwegend Franstalig was⁷, sloot Jozef vriendschap met de twee jaar oudere August Van Steenberge (1890-1971) en met zijn klasgenoot Stefaan De Clippele (1892-1959)⁸; net als hij zouden Van Steenberge en De Clippele tot de jezuïetenorde toetreden en er het flamingantisme uitdragen⁹. Een diepe invloed onderging Van Opdenbosch van zijn poësisleraar pater Jozef Van Mierlo junior (1878-1958) en van zijn retoricaleraar pater Desideer Stracke (1875-1970), twee literatuurhistorici en toekomstige bezielers van de Vlaamse beweging.¹⁰ In 1910 beëindigde hij de humaniora als primus van zijn klas.¹¹

OPLEIDING TOT JEZUÏETENPATER

Samen met Stefaan De Clippele trad Jozef Van Opdenbosch op 24 september 1910 in het noviciaat van de Sociëteit van Jezus in de Oude Abdij van Drongen. In 1912 verhuisde hij naar het Naamse jezuïetencollege voor zijn junioraatsstudies¹², die onderbroken werden door een paar weken dienst als hospitaalsoldaat in het begin van de Eerste Wereldoorlog¹³.

6. A. Smits, *Dom Modest van Assche [...]*, pp. 17-20; A. Dumon, *Opdenbosch, Jozef van [...]*, p. 1147; Arch. Vl. jez., "Informations Nov. Schol. 1901-1915", p. 281; ADVN, AC668, Fonds Sint-Pietersabdij van Steenbrugge, D11917(5/2): Brief P. Van Hoefs aan M. Van Assche o.s.b., 10 juni 1943.

7. C. de Borchgrave, *Les jésuites et le mouvement flamand: histoire d'un engagement tardif mais virulent*. (in voorbereiding)

8. J. De Brouwer, *De jezuïeten te Aalst*, dl. 3, s.l., 1981, p. 115; Pater August Van Steenberge (1890-1971), in: *Jezuïeten*, jg. 30, 1972, nr. 1 (februari), p. 37.

9. C. de Borchgrave, *Les jésuites et le mouvement flamand [...]*.

10. J. De Brouwer, *De jezuïeten te Aalst [...]*, dl. 3, p. 115; Pater Dr J. van Opdenbosch S.J., in: *De Standaard*, 11 oktober 1951, p. 8; Pater van Opdenbosch, in: *Rommelpot*, jg. 1, 1946, nr. 41, p. 4; ADVN, BE ADVN AC668, Fonds Sint-Pietersabdij van Steenbrugge, D11917(5/2): Brief P. Van Hoefs aan M. Van Assche o.s.b., 10 juni 1943.

11. J. De Brouwer, *De jezuïeten te Aalst [...]*, dl. 3, p. 115; Pater Jozef Van Opdenbosch, in: *Jezuïeten*, december 1944, p. 279.

12. Het junioraat (of juvenaat) behelsde in de eerste plaats de studie van de klassieke talen, als voorbereiding op het lesgeven aan de jezuïetencolleges.

13. A. Smits, *Dom Modest van Assche [...]*, p. 20; A. Dumon, *Opdenbosch, Jozef van [...]*, p. 1147; In memoriam voor Pr. Dr. J. van Opdenbosch s.j., in: *Ons Geestelijk Erf*, nr. 2, 1944, p. 4.

De militiewet van 1913 bepaalde dat toekomstige bedienaars van de erkende erediensten in geval van oorlog ongewapende militaire dienst als verpleger dienden te vervullen. (C. de Borchgrave & L. Kenis, *Het rijke roomse jezuïetenleven. De Oude Abdij als vormingshuis van de Sociëteit van Jezus 1837-1968*, in: J. Decavele, J. De Maeyer, P. Quaghebeur & P. Trio (red.), *De Oude Abdij van*

Het eerste jaar filosofie volgde hij in het Sint-Michielscollege van de jezuïeten in Brussel van 1914 tot 1915, het tweede en het derde jaar, van 1915 tot 1917, in het jezuïetencollege in Namen.

Zijn regentie¹⁴ begon aan het Turnhoutse jezuïetencollege, waar hij van 1917 tot 1919 leraar was van het tweede jaar van de humaniora. In 1919 werd hij overgeplaatst naar Aalst, waar hij tot 1921 leraar was van het vierde jaar van de humaniora aan het Sint-Jozefcollege, en tevens als proost fungeerde van De Witte Kaproenen, de door leerlingen van datzelfde college opgerichte Aalsterse bond van het AKVS¹⁵.

Zijn theologische vorming kreeg hij van 1921 tot 1925 aan het Maastrichtse studiehuis van de Nederlandse jezuïeten. Op 24 augustus 1924 werd hij in Leuven priester gewijd.¹⁶

Zijn opleiding tot lid van de Sociëteit van Jezus voltooide hij in de Drongense Oude Abdij, waar hij van 1925 tot 1926 het derde jaar noviciaat¹⁷ deed.

GEESTELIJKE LEIDER VAN DE KATHOLIEKE VLAAMSE STUDENTENBEWEGING

Pastor in Gent (1926-1929)

Na zijn derde jaar noviciaat, einde 1926, werd Jozef Van Opdenbosch verbonden aan de Gentse jezuïetenresidentie Onze-Lieve-Vrouw van Vlaanderen, aan de Bestormstraat (nu Posteernestraat). Daar vond hij zijn vroegere schoolmakker August Van Steenberge terug.

Als operarius bestond zijn hoofdtaak in het verrichten van pastorale arbeid. Als confessor (biechtvader) had hij in de kerk van de residentie een vaste biechtstoel, die druk bezocht werd. Vanuit zijn Gentse verblijfplaats leidde hij ook tal van retraites.¹⁸

Daarnaast verwierf hij gauw, vooral door zijn toespraken op vergaderingen van plaatselijke katholieke Vlaamse studentenbonden en door zijn gelegenheids-sermoenen onder de mis op gouv- en landdagen van het AKVS, een bijzonder grote invloed op de katholieke studerende jeugd.¹⁹

Drongen. Elf eeuwen geschiedenis, s.l., 2006, p. 364.)

14. De regentie was een periode van een onbepaald aantal jaren tussen de filosofische vorming en de theologiestudie, tijdens welke de scholastiek meestal dienst deed als leraar of surveillant aan een jezuïetencollege.

15. D. Podevijn, *Vos, Constant de*, in: *NEVB [...]*, p. 3568; A. Smits, *Dom Modest van Assche [...]*, p. 20; L. Vos, *Bloei en ondergang van het A.K.V.S. Geschiedenis van de katholieke Vlaamse studentenbeweging 1914-1935*, Leuven, 1982, dl. 1, p. 162.

16. In memoriam voor Pr. Dr. J. van Opdenbosch s.j. [...], p. 5.

17. Tijdens het derde jaar noviciaat (het zogenaamde 'tertiaat') werd de pater jezuïet voornamelijk op de uitoefening van zijn geestelijk ambt voorbereid.

18. Volcout [= W. Noë], *In memoriam voor Eerwaarden Pater van Opdenbosch s.j.*, Tielt, 1946, pp. 16-18.

19. L. Vos, *Bloei en ondergang van het A.K.V.S. Geschiedenis van de katholieke Vlaamse studentenbeweging 1914-1935*, Leuven, 1982, dl. 2, p. 160, n. 47; L. Vos, *Bloei en ondergang van het A.K.V.S.*

Als lid van de nog altijd sterk Franstalige Belgische jezuïetenprovincie²⁰, en wonend in een stad waar het hele sociale leven in de greep was van de francofone bourgeoisie²¹, groeide hij, als hevige flamingant, onvermijdelijk uit tot een omstreden figuur. Daartoe droeg ook het algemene politieke klimaat bij, dat in de loop van de jaren 1920 hoe langer hoe meer beheerst werd door de Vlaamse kwestie, en meer bepaald door de hardnekkige strijd van de Vlaamse beweging voor de volledige vernederlandsing van het openbare leven (bestuur, rechtswezen, onderwijs en leger) in Vlaanderen.

Kort na het uitspreken van zijn laatste geloften, op 2 februari 1928, kreeg Van Opdenbosch wegens zijn Vlaams-nationalistische opstelling steeds meer moeilijkheden met zijn superieuren.

Begin 1928 overwoog de overste van de Belgische jezuïetenprovincie, pater Ferdinand Willaert (1877-1953), om hem de leiding toe te vertrouwen van de toekomstige Vlaamse mannencongregatie²² van Gent, mits hij op haar leden uitsluitend een godsdienstige invloed zou uitoefenen. De overste van de Gentse residentie, pater Jules Verest (1858-1941), twijfelde er echter sterk aan dat zijn huisgenoot bereid zou zijn zijn politieke opvattingen voor zich te houden: "*Vous estimerez sans doute comme moi que la grande pierre d'achoppement à laquelle nous nous heurterons, se trouve dans les dispositions latentes du bon père Van Opdenbosch et de ceux des nôtres qui pensent comme lui. Sans peut-être s'en rendre compte et sans en avoir conscience, tout ce clan met au fond – au moins cela me paraît – l'intérêt nationaliste au dessus de l'intérêt de la religion; ou plutôt, dans leur esprit, ces deux intérêts se confondent. C'est une mentalité analogue à celle des hommes de l'Action française. Je compte bien, au moment qui me paraîtra favorable, faire remarquer au bon père combien il est étrange que de fervents catholiques et des religieux exemplaires semblent persuadés qu'en Flandre, l'organisation religieuse, même en tant que religieuse, devrait être orientée vers le nationalisme. Cette mentalité me semble bien fâcheuse et de nature à opposer les plus gros obstacles à l'action religieuse dont la nécessité s'impose de plus en plus*", zo schreef Verest aan

[...], dl. 1, p. 300, n. 78; E. De V. [= A. De Bruyne], Pater Van Opdenbosch s.j., in: *Opstanding*, jg. 1, 1949, nr. 19 (8 oktober), p. 3; Pater van Opdenbosch [...], p. 4.

20. C. de Borchgrave, *Eerst Vlaanderen voor Christus. De pionierstijd van het Ruusbroecgenootschap*, Averbode, 2001, pp. 39-44.

21. D. Vanacker, De verfransing te Gent, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 46, 1987, nr. 1, pp. 15-16.

22. De congregaties van Onze-Lieve-Vrouw waren door jezuïeten geleide lekenverenigingen die er hoofdzakelijk naar streefden om door middel van geestelijke oefeningen de godsvrucht en de christelijke levenswandel van de eigen leden te bevorderen. Teneinde zo concreet mogelijke leefregels te kunnen doorgeven, was elke afdeling aangepast aan een bepaalde leeftijd, levensstaat en maatschappelijk niveau. (W.H.T. Knippenberg & F. Oudejans, *Katholiek woordenboek*, Amsterdam-Brussel, 1987, p. 116; [A. Poncelet], *Het Gezelschap van Jezus in België. Historisch overzicht. Bij den vijf en zeventigsten verjaardag der Belgische provincie, 3 december 1832-3 december 1907*, s.l., s.d., p. 156.)

Willaert.²³ Van Opdenbosch sloeg Willaerts voorstel inderdaad af²⁴, tot grote spijt van Verest, die hem kenschetste als uiterst vroom en zeer verstandig, doch geheel in de ban van een kwalijke Vlaams-nationalistische mentaliteit: *“Les supérieurs lui offrent l'occasion de fonder une œuvre aussi nécessaire que féconde, tant au point de vue religieux qu'au point de vue flamand, et il ne comprend pas, il voit tout de travers! Pourquoi? Parce que, dans sa pensée, la conception flamingante ultra-extrémiste domine tout et doit tout gouverner.”*²⁵ Enkele maanden later kenmerkte Verest hem opnieuw als een bijzonder vrome en bekwame religieus, die evenwel onder invloed van zijn *“ultranationalisme infecté de faux mysticisme”* almaar meer van de goede weg afweek.²⁶ En einde oktober 1928 werd hij nog eens op de korrel genomen, ditmaal door de rector van het philosophicum van de Belgische jezuïeten in Egenhoven, pater Victor Le Cocq (1883-1965): in een brief aan provinciaal Willaert vroeg die de Vlaamse scholastieken buiten de invloedssfeer te houden van paters die er, zoals Van Opdenbosch en andere bewoners van de Gentse residentie²⁷, overdreven nationalistische ideeën op nahielden: *“Une conversation avec le père Van Opdenbosch laisse dans les esprits une empreinte ineffaçable. Le culte que les jeunes ont pour lui et le prestige qu'il exerce rendent son influence néfaste”*, aldus Le Cocq.²⁸

Niet alleen met zijn ordeoversten, maar ook met het episcopaat kwam Van Opdenbosch in aanvaring.

Zoals eerder vermeld, sprak hij geregeld vergaderingen toe van katholieke Vlaamse studentenbonden en van hun overkoepelende organisatie, het AKVS.

Het AKVS was de erfgenaam van de door Albrecht Rodenbach op het getouw gezette zelfstandige katholieke Vlaamse studentenbeweging. Het werd feitelijk door Vlaamse studenten van de Leuvense universiteit bestuurd, en beschikte vanaf 1920 met *De Blauwvoet* over een eigen tijdschrift. Tijdens de daaropvolgende jaren bouwde het een indrukwekkende basis uit: via de plaatselijke bonden werd in de provincie Limburg minstens drie vierde van de katholieke collegeleerlingen lid, in West-Vlaanderen zeker de helft, in Oost-Vlaanderen wellicht twee vijfde en in Antwerpen op zijn minst een derde.

23. Arch. Vl. jez., Doos CD40/4 ('Gent Residentie. Briefwisseling met provinciaal 1919-1956'), nr. 1 ('Superior-Provinciaal 1919-1943'): Brief J. Verest s.j. aan F. Willaert s.j., 7 maart 1928.

24. Arch. Vl. jez., Doos CD40/4, nr. 1: Brief J. Van Opdenbosch s.j. aan F. Willaert s.j., 8 maart 1928.

25. Arch. Vl. jez., Doos CD40/4, nr. 1: Brief J. Verest s.j. aan F. Willaert s.j., 12 maart 1928.

26. Arch. Vl. jez., Doos A17/2 ('Vlaamse kwestie 2. 1910-1921'), nr. 16 ('Brieven aan P. Provinciaal 1927, 1928'): Brief J. Verest s.j. aan F. Willaert s.j., 15 september 1928.

27. Naast de reeds vernoemde August Van Steenberge, doelde Le Cocq ook op Leo Van den Bosch (1876-1964) en Honoré Gryffroy (1885-1972). (C. de Borchgrave, *Les jésuites et le mouvement flamand [...]*.)

28. Arch. Vl. jez., Doos CD63/5 ('Leuven-Egenhoven. Briefwisseling met Provinciaal 1927-1948. Consultoren 1927-1937'), nr. 1 ('Eegenhoven. Rector 1927-1937'): Brief V. Le Cocq s.j. aan F. Willaert s.j., 22 oktober 1928 (ongetekende kopie).

In de loop van diezelfde jaren 1920 ging de leiding van het AKVS op een uitgesproken anti-Belgische Vlaams-nationalistische toer. In reactie daarop besloot de kerkelijke overheid, bekommerd als ze was om de eenheid van het land, van de katholieken en van de katholieke partij²⁹, alles in het werk te stellen om het Vlaamse engagement van de katholieke studerende jeugd te combineren met of zelfs te integreren in de door het episcopaat gelanceerde en gecontroleerde Katholieke Studentenactie (KSA). Zo legde de Gentse bisschop Honoré Coppieters (1874-1947) veel ijver aan de dag om de plaatselijke studentenbonden los te scheuren van het AKVS en op te nemen in de KSA, die in zijn diocees niet enkel aan katholieke maar ook aan Vlaamse actie deed.³⁰

In 1929 botste bisschop Coppieters rechtstreeks met het AKVS: toen bleek dat Amaat Bockaert (1908-1980), een rechtenstudent die wegens zijn anti-Belgische houding van de Leuvense universiteit weggezonden was geweest³¹, tot de organisatoren behoorde van de AKVS-gouwdag voor Oost-Vlaanderen, die op 4 april van dat jaar in Oostakker-Lourdes zou plaatsvinden, verbood Coppieters dat daar kerkelijke plechtigheden zouden verricht worden. Naar aanleiding daarvan kreeg Van Opdenbosch, die aanvaard had om op die gouwdag een sermoen te houden over de heilige Johannes Berchmans, het aan de stok met Coppieters, die hem het verbod oplegde nog langer te preken en de biecht af te nemen.³²

Kort daarop werd de pater door zijn ordeoversten naar het Saint-François-Xavier-jezuïetencollege in Verviers overgeplaatst, als leraar Nederlands. Zijn verblijf in Wallonië zou slechts enkele maanden duren³³; nog in 1929 werd hij door de Nederlandse jezuïetenprovinciaal gevraagd als professor aan het Maastrichtse theologicum van de Sociëteit van Jezus.³⁴

29. Het behoud van de vooraanstaande rol van de katholieke Kerk in het Belgische bestel noodzaakte, tegenover de liberale en, sinds het einde van de negentiende eeuw, ook socialistische dreiging, het één zijn van alle katholieke politieke krachten. Een uiteenvallen van België hield dan weer het gevaar in van een verdrukking van de katholieke minderheid door de vrijzinnigheid in Wallonië. (L. Gevers, Voor God, vaderland en moedertaal [...], p. 52; L. Gevers & L. Vos, *Kerk en nationalisme* [...], pp. 43 en 58-60.)

30. L. Vos, *Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond (AKVS)*, in: *NEVB* [...], pp. 246-248; L. Gevers, Voor God, vaderland en moedertaal [...], pp. 29, 34-35, 42-43 en 49-52; L. Gevers & L. Vos, *Kerk en nationalisme* [...], pp. 40-42, 47-50 en 56-61.

31. P.J. Verstraete, *Bockaert, Amaat*, in: *NEVB* [...], p. 519.

32. L. Vos, *Bloei en ondergang van het A.K.V.S.* [...], dl. 2, pp. 171 en 308; L. Vos, *Bloei en ondergang van het A.K.V.S.* [...], dl. 1, p. 159; A. Dumon, *Opdenbosch, Jozef van* [...], pp. 1147-1148; Volcout [= W. Noë], *In memoriam voor Eerwaarden Pater van Opdenbosch s.j.* [...], p. 15; Pater van Opdenbosch [...], p. 5.

33. Pater van Opdenbosch [...], p. 5; Pater Jozef Van Opdenbosch [...], p. 279.

34. Pater van Opdenbosch [...], p. 5; In memoriam voor Pr. Dr. J. van Opdenbosch s.j. [...], p. 5; Pater Jozef Van Opdenbosch [...], p. 279.

Theologieprofessor in Maastricht (1929-1941)

Na toestemming van zijn provinciale overste Willaert en van de generale overste van de jezuïetenorde, Wlodimir Ledóchowski (1866-1942)³⁵, vestigde Jozef Van Opdenbosch zich begin september 1929 in Maastricht.³⁶ Tot 1941 zou hij er de dogmatiek doceren. Hoewel erg veel aan hoofdpijn lijdend, deed hij dat met groot succes.³⁷ In 1937 werd hem trouwens de titel van magister in de theologie verleend, een onderscheiding die door de Sociëteit van Jezus uiterst zelden toegekend wordt.³⁸

Elk jaar keerde hij met Kerstmis, Pasen en de grote vakantie terug naar Vlaanderen, waar hij oud-biechtelingen en Vlaams-nationalistische vrienden ontmoette.³⁹ Ter gelegenheid van de IJzerbedevaart, waaraan hij trouw deelnam, verbleef hij samen met de seculiere priester Jan Bernaerts (1879-1956)⁴⁰ telkens een paar dagen in de Sint-Pietersabdij van Steenbrugge, bij zijn oude kameraad dom Modestus Van Assche, die er vanaf 1932 abt was.⁴¹

Een andere vriend van hem was de West-Vlaamse seculier Robrecht De Smet⁴², die in Meerssen, op enige kilometers van Maastricht, woonde, en wiens

35. Pater Dr J. van Opdenbosch S.J. [...], p. 8.

36. Arch. Vl. jez., Doos 'Van Opdenbosch J. 1' (Personenfonds), 'Brieven aan dokter Muylle': Brief J. Van Opdenbosch s.j. aan E. Muylle, 21 september 1929.

37. Pater Jozef Van Opdenbosch [...], p. 280; ADVN, BE ADVN AC668, Fonds Sint-Pietersabdij van Steenbrugge, D11917(5/2): Brief J. Van Opdenbosch s.j. aan M. Van Assche o.s.b., 5 december 1934.

38. Pater Dr J. van Opdenbosch S.J. [...], p. 8; Volcout [= W. Noë], *In memoriam voor Eerwaarden Pater van Opdenbosch s.j. [...]*, p. 21; Pater van Opdenbosch [...], p. 5.

39. Volcout [= W. Noë], *In memoriam voor Eerwaarden Pater van Opdenbosch s.j. [...]*, pp. 18-20 en 23.

40. Jan Pieter Bernaerts was reeds voor 1914, als seminarist en als jonge priester, betrokken geweest in de katholieke Vlaamse studentenbeweging. Na 1918 steunde hij het AKVS en was hij actief lid van het IJzerbedevaartcomité. Samen met de dominicaner pater Dries Vervinck (1906-1963) en met advocaat Jan Lancsweert zou hij na de Tweede Wereldoorlog hulp aan repressiegetroffenen organiseren. (P.J.A. Nuyens & G. Durnez, *Bernaerts, Jan P.*, in: *NEVB [...]*, pp. 471-472.)

41. A. Smits, *Dom Modest van Assche [...]*, pp. 20, 98-99 en 288; A. Dumon, *Opdenbosch, Jozef van [...]*, p. 1148.

42. Aangedaan door De Smets schielijke overlijden begin mei 1937, schreef Van Opdenbosch aan dokter Edgard Muylle: "*Volk en Kerk verliezen veel in hem. Later zal men beter weten en begrijpen welke invloed deze man -grootere dan die van Verschaeve- heeft uitgeoefend op het geestesleven van zijn volk. Maar hij was te groot voor het kleine Vlaanderen en het nog kleinere Holland*" (Arch. Vl. jez., Doos 'Van Opdenbosch J. 1', 'Brieven aan dokter Muylle': Brief J. Van Opdenbosch s.j. aan E. Muylle, 11 mei 1937); en aan declamator en toneelspeler Antoon Vander Plaetse (1903-1973): "*Wij allen en heel Nederland verliezen veel bij dit plotseling sterven van onzen vriend. Hij was, als zooveel anderen, een geschenk aan zijn volk en zijn volk heeft hem niet gekend. (...) Ik hoop nu maar dat Vlaanderen en heel Nederland die gedachten [die hem dierbaar en ziel van zijn leven waren], zijn erfenis, in eer zal weten te houden*" (AMVC-Letterenhuis in Antwerpen (voortaan aangeduid als 'AMVC'), 03359: Brief J. Van Opdenbosch s.j. aan A. Vander Plaetse, 25 mei 1937).

Samen met anderen zette Van Opdenbosch zich aan een uitgave van de door De Smet verzorgde psalmvertaling (A. Dumon, *Opdenbosch, Jozef van [...]*, p. 1148), die in 1940 van de pers kwam:

Dom Modest Van Assche (links) en Jozef Van Opend Bosch, s.d.
[ADVN, VFA8996]

raadsman en medewerker hij werd.⁴³

De zeer Groot-Nederlandsgezinde De Smet, die tijdens de Eerste Wereldoorlog voor het activisme geopteerd had, had in 1921 aan de wieg gestaan van het Verbond van Vlaamsche Nationalisten De Blauwvoet. Vertrekkend van zijn anti-democratische, van intransigent katholicisme doortrokken ideeëngoed, had hij er de statuten van opgemaakt: in tegenstelling met de in 1919 opgerichte Frontpartij, mocht het Verbond geen programma voor sociaaleconomische rechtvaardigheid aannemen, en al evenmin een klassieke politieke partij worden, agerend in het kader van de Belgische parlementaire democratie. In 1922 had De Smet, samen met de naar Nederland uitgeweken oud-activist Josué De Decker (1879-1953), het scherp anti-Belgische, rechts-autoritaire weekblad *Vlaanderen* gelanceerd, dat tot einde 1933 zou verschijnen. Na zijn excardinatie uit het bisdom Brugge in juni 1924, was hij zich na enige tijd in Nederlands Limburg gaan vestigen. Ter vervanging van het roemloos ter ziele gegane Verbond, had hij in 1928 de Jong Vlaamsche Gemeenschap gesticht: een naar het voorbeeld van Arthur Mahrauns Jungdeutscher Orden sterk hiërarchische, elitaire en autoritaire organisatie, die de gemeenschapsidee propageerde en de ruggengraat moest uitmaken van de toekomstige Dietse staat.⁴⁴

Vanuit Maastricht publiceerde pater Van Opdenbosch, steeds naamloos of onder een of ander pseudoniem (Claremans, Theologicus, Volkwin, Zilvervos...), menig artikel in De Smets *Vlaanderen*, maar ook in een ander katholiek Vlaams-nationalistisch weekblad, *Jong Dietschland* (1927-1933), waarvan hij redactieraadslid was. Hij schreef ook voor *Gudrun*, het orgaan van de katholieke Vlaamse meisjes- en vrouwenbeweging, en voor *De Blauwvoet*, het tijdschrift van het hem buitengewoon dierbare AKVS.⁴⁵

Om dat laatste te verdedigen tegen de voortdurend scherper wordende concurrentie van de KSA⁴⁶, liet hij einde 1931 in *De Blauwvoet* een door hem gereedigeerde, door het AKVS ondertekende bijdrage opnemen⁴⁷, waarin hij twee stellingen verkondigde.

R.H. De Smet, *De psalmen uit het Hebreeuwsch vertaald, met eene inleidende studie van Cyriel Verschaeve over de poëzie der psalmen, voorwoord door hoogw. dom Modestus Van Assche, abt der Sint Pietersabdij, en verantwoording door Prof. Dr. J. Van Opdenbosch s.j.*, Steenbrugge, 1940.

43. Pater Dr J. van Opdenbosch S.J. [...], p. 8; Pater van Opdenbosch [...], p. 5.

44. R. Vanlandschoot, *Smet, Robrecht H. de*, in: *NEVB* [...], pp. 2765-2767; L. Vandeweyer, *Verbond van Vlaamsche Nationalisten De Blauwvoet*, in: *NEVB* [...], p. 3210; R. Vanlandschoot, *Vlaanderen*, in: *NEVB* [...], pp. 3497-3499; L. Vandeweyer, *Jong Vlaamsche Gemeenschap*, in: *NEVB* [...], p. 1579; L. Vandeweyer, *Jong Nederlandsche Gemeenschap*, in: *NEVB* [...], p. 1578.

45. A. Dumon, *Opdenbosch, Jozef van* [...], p. 1147; Pater van Opdenbosch [...], p. 5.

46. L. Vos, *Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond (AKVS)* [...], p. 248; L. Vos, *Algemeen Katholiek Dietsch Studentenverbond (AKDS)*, in: *NEVB* [...], p. 245.

47. L. Vos, *Bloei en ondergang van het A.K.V.S.* [...], dl. 2, p. 214.

Ten eerste had het AKVS tot doel de katholieke studerende jeugd van Vlaanderen aan de Vlaamse beweging te laten deelnemen. Aangezien die laatste, ook al waren er godsdienstige belangen in betrokken, een zuiver tijdelijke aan gelegenheid was, had de Kerk geen rechtstreeks gezag over het AKVS, en was ze bijgevolg niet bevoegd om het te leiden. Over tijdelijke zaken kon de geestelijke overheid alleen een onrechtstreeks gezag laten gelden, *ratione peccati* (vanwege de zonde): daar alle menselijke daden met de zedenwet moesten stroken, kon de Kerk alle onzedelijke verrichtingen, ook die op wereldlijk terrein, verbieden. Als orgaan van de katholieke Vlaamse beweging wenste het AKVS uiteraard de voorschriften van de katholieke zedenleer in acht te nemen en zijn doel aan de hand van zedelijk geoorloofde middelen na te streven. Om daarop toe te zien was het zelfs graag bereid geestelijke adviseurs voor zijn plaatselijke bonden en voor zijn hoofdbestuur aan te nemen, op voorwaarde evenwel dat die adviseurs zich niet als directeurs zouden gedragen: het AKVS, zo stelde Van Opdenbosch nog eens, stond namelijk niet onder leiding van de kerkelijke overheid. In tijdelijke aangelegenheden was de stem van de bisschop, behalve in geval van zondigheid in doel of in middelen, niet leidend en bindend, maar enkel raadgevend en vermanend; weliswaar dienden de katholieken aan die stem bijzondere aandacht en eerbied te schenken, maar in laatste instantie mochten ze zelf, naar geweten, over hun houding beslissen.⁴⁸

Van dat argument zouden spoedig niet alleen de AKVS'ers, maar alle katholieke Vlaams-nationalisten dankbaar gebruik maken om kerkelijke veroordelingen van hun politieke opinies te negeren.⁴⁹

De tweede stelling die de pater naar voren schoof was, dat de Katholieke Actie niet aan de Vlaamse beweging kon participeren. Haar doel bestond er immers in metterdaad aan het apostolaat van de Kerk mee te werken, en dat onder leiding van het episcopaat. Door Vlaamse actie in de werkings sfeer van de Katholieke Actie op te nemen, werd het bestuur van de bisschoppen tot een tijdelijke kwestie uitgebreid.⁵⁰

Ongeveer anderhalf jaar na zijn artikel in *De Blauwvoet*, in 1933, publiceerde Van Opdenbosch onder de schuilnaam van Volkwin een brochure waarin hij het opnieuw voor het AKVS opnam.⁵¹

48. A.K.V.S., Ons standpunt, in: *De Blauwvoet*, jg. 12, 1931, nrs. 3-4 (november-december), pp. 50-51, 54-57 en 59-61.

49. L. Vos, *Bloei en ondergang van het A.K.V.S. [...]*, dl. 2, pp. 215 en 278.

50. A.K.V.S., Ons standpunt [...], pp. 53-54 en 59.

51. Volkwin [= J. Van Opdenbosch s.j.], *Om een nationale studentenbeweging*, Sint-Andries, 1933. De brochure werd uitgegeven door A. [= Achiël] Geerardyn (1894-1969), de drukker van het weekblad *Vlaanderen* en een broer van de West-Vlaamse seculiere priester Maurits Geerardyn, een Groot-Nederlander die in 1929, op aansporing van Van Opdenbosch, het fel anti-Belgische pamflet *Het kompas van den Vlaming* schreef. (N. Wouters, *Geerardyn, Maurits*, in: *NEVB [...]*, p. 1242.) Kort na zijn verschijning werd Van Opdenboschs 30 bladzijden tellende *Om een nationale stu-*

Steunend op het argument dat het verplichtende gezag van de bisschop niet verder reikte dan de zedelijke en godsdienstige materies, ontkrachtte hij de door de kerkelijke gezagdragers gehuldigde mening dat de hele, dus ook de politieke opvoeding van de jeugd aan het episcopaat toebehoorde. Ook herhaalde hij dat het de Katholieke Actie niet toegestaan was aan Vlaamse actie te doen.⁵²

Maar terwijl hij in 1931 nog geschreven had dat het AKVS de Katholieke Actie nooit zou tegenwerken en dat het AKVS-lidmaatschap zeer wel verenigbaar was met het lidmaatschap van de Katholieke Actie⁵³, hield hij nu het tegendeel staande: *“Zolang de Katholieke Actie haar anti-nationale actie niet staakt, ons wil dwingen tot liefde voor België en voor een regiem dat wij verfoeien en dat ons doodt, zolang de Brabançonne gesteld wordt naast en zelfs boven het Credo, gaan wij hare gelederen niet binnen, noch jong noch oud, noch man noch vrouw.”* Daar voegde hij nog aan toe dat aangezien de Katholieke Actie in Vlaanderen hoe langer hoe meer tegen het radicale nationalisme dan voor het radicale katholicisme ageerde, de leden van de nationale studentenorganisaties (Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond, Algemeen Vlaamsch Hoogstudentenverbond, Dietsch Studentenverbond...) de harde plicht hadden niet alleen weg te blijven uit de Katholieke Actie, maar ze ook te bestrijden.⁵⁴

Nog meer echter dan een apologie van het AKVS, was Van Opdenboschs brochure een pleidooi voor een specifieke staatsopvatting.

Van die staatsopvatting had de jezuïet in zijn artikel in *De Blauwvoet* al een tipje van de sluier opgelicht. Eerbied voor het kerkelijk gezag, zo had hij daar betoogd, was ondergeschikt aan eerbied voor God, en daarom ook aan eerbied voor de natuur en haar componenten, waaronder de volken.⁵⁵

“Volken”, schreef hij, “zijn scheppingen Gods. Hun ontstaan en groeien voltrekt zich volgens een natuurlijke differentiatiewet. Een volk is een levensgemeenschap met eigen zeden en gewoonten en taal, met eigen gestalte en eigen roeping. De ontelbare geslachten, door den bloedband der geboorte met elkaar in gezinnen en maagschappen verbonden, zijn de levensschakels. In al deze geslachten werkt, met afwisselende perio-

dentebeweging in Jong Dietschland (jg. 7, 1933, nr. 21 (26 mei), pp. 323-329) afgedrukt, op de inleiding (pp. 1-2), de hoofdstukken over het nationaal-solidarisme (pp. 21-24) en de Jong Nederlandsche Gemeenschap (pp. 24-26), en het besluit (pp. 29-30) na. Dat laatste laat zich verklaren: terwijl *Vlaanderen* aan een soort integraal nationalisme vasthield, huldigde het door Victor Leemans (1901-1971) en de seculier Odiel Spruytte geleide *Jong Dietschland*, net als Joris Van Severens Verdinaso, een nationaal-solidaristische maatschappijopvatting, volgens welke de toekomstige Groot-Nederlandse staat op een corporatieve wijze moest worden ingericht. (P.J. Verstraete, *Jong Dietschland*, in: *NEVB [...]*, p. 1576; R. Vanlandschoot, *Vlaanderen [...]*, p. 3499.)

52. Volkwin [= J. Van Opdenbosch s.j.], *Om een nationale studentenbeweging [...]*, pp. 14-18.

53. A.K.V.S., *Ons standpunt [...]*, p. 56.

54. Volkwin [= J. Van Opdenbosch s.j.], *Om een nationale studentenbeweging [...]*, pp. 16-17 en 29.

55. A.K.V.S., *Ons standpunt [...]*, pp. 58 en 62.

den van op- en neergang, een zelfde door bodem en natuur en geschiedenis beïnvloed geheimzinnig leven, een zelfde kracht, waardoor allen tot elkaar geneigd zijn en elkaar helpen tot het uitbeelden van een eigen karakter in werk en woord, kennis en kunst, tot het doen groeien en gedijen van den nationalen mensch, van de nationale gestalte. De rijkdom van dit geheimzinnig leven, zijn diepte en breedte en hoogte geven ook de grenzen, de verscheidenheid en de gebondenheid aan van het nationale kunnen.”⁵⁶

Een volk was dus een door God gecreëerde aparte en totale gemeenschap⁵⁷, en een natie niets anders dan een levende volksgemeenschap⁵⁸, waarin, overeenkomstig de wet van alle organismen, de delen (in casu de individuen, de standen, de steden, de provincies en de streken) eendrachtig het geheel (in dit geval de natie) moesten dienen, desnoods ten koste van hun bestaan.⁵⁹

Waar een natie Godswerk was, was een staat mensenwerk, en derhalve van minder belang⁶⁰: “Nationalist”, had Van Opdenbosch in 1929 aan zijn goede kameraad Edgard Muylle (1887-1945)⁶¹ geschreven, “is hij alleen die de natie stelt boven den staat en met den staat niet als met een gelijke onderhandelen wil, maar als met een dienstbare die middel is en geen doel.”⁶² De staat had geen andere taak dan ervoor te zorgen dat de delen naar best vermogen de hele natie dienden.⁶³

Dat de Nederlandse natie over drie staten (Nederland, België, Frankrijk) verspreid lag, druiste in tegen de goddelijke wet alsook, wat Vlaanderen betrof, de levenswet. Tegen de goddelijke wet, omdat de mens niet mocht scheiden wat God verenigd had. En tegen de levenswet, omdat de Vlamingen in België en Frankrijk tot dienst aan een wezensvreemde en op de koop toe vijandige staat gehouden waren. De verscheurde Nederlandse volksdelen hoorden bijgevolg binnen de

56. [J. Van Opdenbosch s.j.], *Wordt wat ge zijt. 4 artikelen uit de Limburger Koerier van 21-22-24 juni 1940*, Gent, s.d., p. 6.

57. [J. Van Opdenbosch s.j.], *Wordt wat ge zijt [...]*, p. 2.

58. Volkwin [= J. Van Opdenbosch s.j.], *Om een nationale studentenbeweging [...]*, p. 2.

59. Volkwin [= J. Van Opdenbosch s.j.], *Om een nationale studentenbeweging [...]*, p. 3; [J. Van Opdenbosch s.j.], *Wordt wat ge zijt [...]*, pp. 6-8.

60. De Zeven Puriteinen [= E. Boonen, F. Bundervoet, H. De Backer, C. De Vos, W. Noë, J.G. Ogiers & J. Van Opdenbosch s.j.], *K.S.A. hoog-J.V.F.R. neer! Het A.K.D.S. marcheert!*, Leuven, s.d. (1937), p. 1; [J. Van Opdenbosch s.j.], *Wordt wat ge zijt [...]*, p. 11.

61. De Deurnese huisarts en katholieke Vlaams-nationalist Edgard Muylle bewoog zich in de kringen van het weekblad *Vlaanderen* en van de Jong Vlaamsche Gemeenschap. In 1925 was hij medeoprichter geweest van de Kristene Vlaamsche Volkspartij, een Antwerpse splinter van de Frontpartij die tot zijn ontbinding in 1933 een Groot-Nederlandse en rechts-extremistische lijn zou volgen. (A. Goovaerts & L. Vandeweyer, *Muylle, Edgard*, in: *NEVB [...]*, pp. 2113-2114; F. van der Elst & L. Vandeweyer, *Kristene Vlaamsche Volkspartij (KW)*, in: *NEVB [...]*, p. 1752.)

62. Arch. Vl. jez., Doos 'Van Opdenbosch J. 1', 'Brieven aan dokter Muylle': Brief J. Van Opdenbosch s.j. aan E. Muylle, 14-15 juni 1929.

63. Volkwin [= J. Van Opdenbosch s.j.], *Om een nationale studentenbeweging [...]*, p. 3; [J. Van Opdenbosch s.j.], *Wordt wat ge zijt [...]*, p. 8.

kortst mogelijke tijd in een Groot-Nederlandse staat te worden samengebracht.⁶⁴

Van die gelegenheid, vervolgde de pater, zou gebruik gemaakt worden om af te rekenen met bepaalde waarden (het individualisme, het materialisme) en instellingen (de parlementaire democratie). Het liberalisme en het marxisme brachten volgens hem ontbinding van de volksgemeenschappen teweeg, net zoals de verkiezingen en het daaruit volgende partijen- en klassenstelsel.⁶⁵ Verkozenen, ook die van Vlaams-nationalistische strekking, wantrouwde hij sowieso, daar ze tot compromissen bereid waren teneinde politieke invloed te kunnen verwerven.⁶⁶

Reeds in 1929 had hij zijn vriend Robrecht De Smet verzocht in het weekblad *Vlaanderen* meer dan ooit propaganda te maken voor het antiparlementarisme.⁶⁷ Vier jaar later detailleerde hij in zijn brochure de politieke ordening die hij voor Groot-Nederland wenste. Daarin zouden twee instanties een sleutelrol vervullen: de Jong Nederlandsche Gemeenschap en de Raad van Vlaanderen.

De Jong Nederlandsche Gemeenschap, die in 1931 door De Smet was gesticht ter vervanging van de Jong Vlaamsche Gemeenschap, had evenals haar voorganger de ambitie om de ruggengraat te worden van het toekomstige Dietsland.⁶⁸ Haar missie, aldus Van Opdenbosch, omvatte niet minder dan de volledige op- en uitbouw van de Groot-Nederlandse volksstaat, met het christendom als uitgangspunt en ver van alle partij- en standenpolitiek. Ze was geen studie- maar een strijdorganisatie, die zich, zo nodig met geweld, verzetten moest tegen elk onrecht dat de Nederlandse natie werd aangedaan. Gelet op haar opdracht mochten enkel de aan die natie dienst- en offervaardigste mannen en vrouwen tot de Jong Nederlandsche Gemeenschap toetreden, en diende de samenwerking tussen de jongere en de oudere leden vlekkeloos te verlopen.⁶⁹

Dat laatste gold overigens voor de hele maatschappij. Als volksdelen waren de jongeren en de ouderen verplicht om eenparig de ontwikkeling van het volksgeheel te begunstigen, op de door de levenswet zelf gewilde wijze: de jongeren, met hun "*laaiende geestdrift*" en "*natuurgetrouwe radicale levensinzicht*", hadden de taak de nationale strijd te stuwen, en dat niet alleen op het culturele, maar ook op het sociale en op het politieke vlak; de ouderen, voorzien van synthetisch denkvermogen en rationele kijk, kwam het toe de stuwning van de jongeren in goede

64. Volkwin [= J. Van Opdenbosch s.j.], *Om een nationale studentenbeweging [...]*, pp. 4-5; [J. Van Opdenbosch s.j.], *Wordt wat ge zijt [...]*, p. 9-11.

65. [J. Van Opdenbosch s.j.], *Wordt wat ge zijt [...]*, pp. 5 en 8.

66. Arch. Vl. jez., Doos 'Van Opdenbosch J. 1', 'Brieven aan dokter Muylle': Brief J. Van Opdenbosch s.j. aan E. Muylle, 14-15 juni 1929.

67. L. Vos, *Bloei en ondergang van het A.K.V.S. [...]*, dl. 2, p. 217.

68. L. Vandeweyer, *Jong Nederlandsche Gemeenschap [...]*, p. 1578; L. Vandeweyer, *Jong Vlaamsche Gemeenschap [...]*, p. 1579; R. Vanlandschoot, *Smet, Robrecht H. de [...]*, pp. 2766-2767.

69. Volkwin [= J. Van Opdenbosch s.j.], *Om een nationale studentenbeweging [...]*, pp. 12 en 24-26.

banen te leiden.⁷⁰

Zou de Jong Nederlandsche Gemeenschap de drijvende kracht worden achter de Groot-Nederlandse staatsvorming, de nieuwe staat zou ook bestuurders behoeven: geen partij-, maar nationaal voelende mannen, die in alle omstandigheden de voorrang verleenden aan het volksgeheel boven de volksdelen. Die nationaal voelende mannen moesten zich groeperen in de Raad van Vlaanderen.⁷¹ In die vereniging, die in maart 1931 was opgericht op aansporing van het weekblad *Vlaanderen* en met de ex-activist August Borms (1878-1946) als voorzitter, waren de politieke formaties als zodanig niet vertegenwoordigd en de gekozenen des volks ongewenst.⁷²

De door Van Opdenbosch voorgestane staatsconceptie lag, zo onderstreepte hijzelf, diametraal tegenover die van het Verbond van Dietsche Nationaal Solidaristen. Het in 1931 door Joris Van Severen (1894-1940) gestichte Verdinaso, dat voor de vestiging van een radicaal antidemocratisch, solidaristisch ingericht Groot-Nederland ijverde, was uitstekend opgezet en ontnam de onafhankelijke studentenbeweging steeds meer leden.⁷³ Om die reden accentueerde de jezuïetenpater in zijn brochure uit 1933 de ideologische verschilpunten tussen zijn AKVS en het Verdinaso. Hij argumenteerde dat het Verdinaso eigenlijk een politieke partij was, en dat zijn solidarisme of corporatisme geen nationaal maar een puur sociaaleconomisch stelsel was: het reduceerde het volk tot de som van zijn leden, ja zelfs tot een kudde elkaar tegenwerkende dwazen, die door de staat tot sociale en politieke eensgezindheid hoorden te worden gebracht.⁷⁴ Voor het AKVS daarentegen primeerde de natie, en was de staat niets meer dan "*de organische bekroning*" van die natie, waarin alle volksgenoten via "*de organisaties, waarin het nationale leven zich zelf gestalte geeft*" trapsgewijze hun aandeel kregen in "*de nationale lotsbestemming*".⁷⁵

De verenigingen waaraan Van Opdenbosch zich gelegen liet liggen waren echter weinig succesvol. De Raad van Vlaanderen verwerd tot een praatgroep zonder enige werkelijke politieke invloed.⁷⁶ De Jong Nederlandsche Gemeenschap, die ten gevolge van haar elitaire karakter zo al heel weinig leden telde, bleek niet bestand tegen de concurrentie van het Verdinaso. Na Robrecht De Smets weigering

70. Volkwin [= J. Van Opdenbosch s.j.], *Om een nationale studentenbeweging [...]*, pp. 5-12.

71. Arch. Vl. jez., Doos 'Van Opdenbosch J. 1', 'Brieven aan dokter Muylle': Brief J. Van Opdenbosch s.j. aan E. Muylle, 14-15 juni 1929; Volkwin [= J. Van Opdenbosch s.j.], *Om een nationale studentenbeweging [...]*, pp. 11-12.

72. L. Vandeweyer, *Raad van Vlaanderen (1931)*, in: *NEVB [...]*, p. 2527; R. Vanlandschoot, *Vlaanderen [...]*, p. 3499.

73. L. Vos, *Bloei en ondergang van het A.K.V.S. [...]*, dl. 2, pp. 255-259.

74. Volkwin [= J. Van Opdenbosch s.j.], *Om een nationale studentenbeweging [...]*, pp. 21-24.

75. Volkwin [= J. Van Opdenbosch s.j.], *Om een nationale studentenbeweging [...]*, pp. 22-23; [J. Van Opdenbosch s.j.], *Wordt wat ge zijt [...]*, p. 14.

76. L. Vandeweyer, *Raad van Vlaanderen (1931) [...]*, p. 2527.

om de Gemeenschap als een harde kern van het in 1933 door Staf De Clercq (1884-1942) gestichte Vlaams Nationaal Verbond (VNV) te laten erkennen, ging ze zozeer achteruit dat ze in juli 1935 ontbonden werd.⁷⁷ En trots de theoretische beschouwingen van zijn beschermheer aangaande zijn bestaansrecht ging het ook met het AKVS, dat niet had willen aansluiten bij het Verdinaso in 1933 en evenmin bij het VNV in 1935, bergaf. In de lente van 1935 werd het tot Algemeen Katholiek Dietsch Studentenverbond (AKDS) omgedoopt en sloeg het, zoals zijn naam te kennen gaf, een uitgesproken volksdietsse koers in.⁷⁸

Samen met zes voormalige steunpilaren van het AKVS, redigeerde Van Opdenbosch vanaf 1936 onder het pseudoniem 'De Zeven Puriteinen' vier brochures.⁷⁹ Net als zijn pamflet uit 1933, bevatten die zowel een verdediging van de zelfstandige katholieke Vlaamse studentenbeweging als een politiek programma.

Ter bekrachtiging van de stelling dat de kerkelijke hiërarchie over zuiver tijdelijke – in casu politieke – aangelegenheden geen rechtstreeks gezag kon doen gelden, werd geciteerd uit een pauselijk document en uit geschriften van enkele prominente theologen en canonisten. In zijn encycliek *Immortale Dei* van 1 november 1885 had paus Leo XIII (1810-1903) gesteld dat Kerk en Staat elk een welomschreven domein hadden, waar ze uit eigen recht konden handelen.⁸⁰ Tenzij er onzedelijkheid bij betrokken was, was de Kerk dus niet gemachtigd om met een op zonde

77. L. Vandeweyer, *Jong Nederlandsche Gemeenschap [...]*, pp. 1578-1579; R. Vanlandschoot, *Smet, Robrecht H. de [...]*, p. 2767; R. Vanlandschoot, *Vlaanderen [...]*, p. 3499.

78. L. Vos, *Algemeen Katholiek Dietsch Studentenverbond (AKDS) [...]*, pp. 245-246.

79. L. Vos, *Zeven Puriteinen, De*, in: *NEVB [...]*, p. 3778.

De Zeven Puriteinen waren naast Van Opdenbosch de Oost-Vlaamse seculieren Hendrik De Backer (1910-1971), Constant De Vos (1908-1984), Willem Noë (1907-1946) en Gerard Ogiers (1910-1976), AKDS-leider Edgar Boonen (1912-1993) en redacteur van *De Blauwvoet* Frans Bundervoet. (F. Bundervoet, *De Puriteinen*, in: *AKVS-Schriften*, 1986, april, pp. 37-39.)

80. De passage uit die encycliek waaraan De Zeven Puriteinen zich klaarblijkelijk refereerden, luidt als volgt: *“Zo heeft God de zorg voor het menselijk geslacht aan twee machten toevertrouwd, de kerkelijke en de burgerlijke macht, de ene voor de goddelijke, de andere voor de menselijke belangen. Beide vertegenwoordigen in haar gebied de hoogste macht, en hebben vaste grenzen, door beider natuur en naaste doel getrokken; grenzen, waardoor als het ware de sferen worden omschreven, waarbinnen zich beider werkzaamheid rechtens beweegt. (...) Er moet dus tussen beide machten een ordelijk verband bestaan, en dit wordt niet ten onrechte vergeleken met de verbinding van ziel en lichaam in de mens. Van welke aard en hoe groot dit verband is, kan men slechts beoordelen, door, zoals wij zeiden, te zien naar beider natuur, en rekening te houden met de hogere betekenis en waarde van beider doel. Immers, de ene heeft onmiddellijk tot doel de zorg voor het aardse welzijn, de andere het bereiken van de hemelse en eeuwige goederen. Al wat er dus in de menselijke aangelegenheden op enige wijze heilig is, al wat betrekking heeft op het zielenheil of de dienst van God, hetzij het heilig is uit zijn aard, hetzij om iets anders waartoe het als middel geordend is: dat alles valt onder de macht en de vrije beschikking der Kerk. Al het andere daarentegen, dat binnen het gebied der zuiver burgerlijke en zuiver politieke zaken valt, staat met recht onder het burgerlijk gezag, want Jezus Christus heeft bevolen aan de keizer te geven wat des keizers is, en aan God wat Gode toekomt.”* (*Immortale Dei*. Encycliek van Z.H. Paus Leo XIII van 1 november 1885 over de christelijke staatsinrichting, Hilversum, 1941, pp. 23-25.)

van ongehoorzaamheid verplichtend gezag in nationale kwesties in te grijpen, zelfs niet indien er godsdienstige belangen mee verweven waren: naar de mening van de geleerde jezuïet Yves de La Brière (1877-1941)⁸¹ – mening die gedeeld werd door kanunnik Alfons Van Hove (1872-1947), een vooraanstaande professor aan de Leuvense universiteit⁸² –, mochten de pausen (en derhalve ook de bisschoppen) ook dan slechts aanbevelingen geven, die het geweten niet tot gehoorzaamheid maar enkel tot voorzichtigheid verplichtten. In de praktijk immers had een verplichting tot gehoorzaamheid gelijkgestaan met een complete opheffing van de door *Immortale Dei* aan de katholieken toegestane politieke onafhankelijkheid, aangezien iedere politieke zaak van enig gewicht wel ergens op het welzijn van de godsdienst en op het heil der zielen betrekking had.⁸³

81. Over de theoloog Yves de La Brière, die van 1909 tot aan zijn overlijden redactielid was van het tijdschrift *Etudes* en jarenlang volkenrecht doceerde aan het Institut Catholique de Paris, zie: F. Jankowiak, *La Brière (Yves Leroy de)*, in: P. Arabeyre, J.-L. Halpérin & J. Krynen (red.), *Dictionnaire historique des juristes français (XIIe-XXe siècle)*, Paris, 2007, pp. 447-448; A. Bonnichon, *La Brière (Yves de)*, in: G. Jacquemet (red.), *Catholicisme*, dl. 6, Paris, s.d. (1967), kol. 1539-1541.

82. De Vlaamsgezinde Tieltsse seculiere priester Alfons Van Hove was sinds 1898 hoogleraar kerkelijk recht aan de Katholieke Universiteit Leuven. Zijn moderne ideeën over de relatie tussen Kerk en Staat werden hem door de Belgische bisschoppen en de conservatieve katholieken niet steeds in dank afgenomen. (S. Maes, *Hove, Alfons van*, in: *NEVB [...]*, p. 1476.)

83. In Y. de La Brière, *Pouvoir pontifical dans l'ordre temporel*, in: A. d'Alès (red.), *Dictionnaire apologétique de la foi catholique*, dl. 4, Paris, 1922, kol. 113-114, staat inderdaad te lezen: "Il est arrivé parfois que la papauté contemporaine recommandât aux catholiques de tel pays de suivre telle tactique politique plutôt que telle autre. Non pas que la tactique contraire fût considérée comme opposée à la justice et à la morale, au droit de Dieu ou de l'Eglise; mais parce que cette ligne de conduite était regardée par le souverain pontife comme nuisible aux intérêts de la religion et des âmes. (...) Quel degré d'autorité peuvent posséder, en pareille matière, les recommandations pontificales (en les supposant catégoriques et instantes)? Quelle espèce de devoir peuvent-elles imposer à la conscience des fidèles? Ici, la réponse est moins claire et moins unanime qu'à propos des questions mixtes, où le pape exerce son autorité en matière temporelle, son pouvoir 'indirect', razione peccati. Dans la nouvelle hypothèse que nous envisageons, la doctrine présente une difficulté plus spéciale et plus délicate, et la réponse n'est plus dictée par des textes absolument concinants. Néanmoins, de l'étude intrinsèque du problème et du sentiment commun des théologiens compétents, il est permis de conclure que semblables recommandations pontificales se rattachent au pouvoir directif du Saint-Siège et peuvent engendrer dans les consciences un devoir de prudence. Nous ne nous croyons pas en droit d'affirmer que ce soit l'application pure et simple du pouvoir 'indirect'. D'une part, les textes authentiques qui fondent théologiquement la doctrine du pouvoir 'indirect' se rapportent à des questions mixtes, où une violation de la morale et du droit (sous couleur de politique) est prohibée razione peccati. Dans la présente hypothèse, il s'agit de simple tactique politique, honnête et licite en soi, mais considérée par le pape comme dommageable aux intérêts du catholicisme en tel pays et en telles circonstances. Le cas devient différent. D'autre part, l'affirmation d'un pouvoir de strict commandement reconnu au Saint-Siège, dans un problème de ce genre, paraît se heurter à une grave objection théologique. En effet, l'indépendance de l'Etat et des citoyens chrétiens dans le domaine purement politique est une doctrine certaine, proclamée notamment par l'encyclique *Immortale Dei*, et qui doit être loyalement sauvegardée. Or, cette doctrine deviendrait irréaliste et illusoire si l'on allait jusqu'à reconnaître à l'Eglise le droit d'imposer aux fidèles un précepte de stricte obéissance à propos de toute affaire politique où le pontife romain jugerait que le bien de la religion

In concreto betekende dat dat de bisschoppen, hoe overtuigd ze er ook van mochten zijn dat elke verzwakking van de katholieke partij schade zou toebrengen aan de geprivilegieerde positie van de katholieke Kerk in België, niet gerechtigd waren om de gelovigen te dwingen zich van Vlaams-nationalistische verenigingen (zoals het AKDS) of partijen (zoals het VNV) af te keren: hoogstens konden ze hun dat adviseren en van hen verwachten dat ze bij het bepalen van hun houding dat advies in overweging zouden nemen.⁸⁴

Op dezelfde grondslag – de autonomie van het tijdelijke en de daaruit voortvloeiende onmogelijkheid voor het episcopaat om op dat terrein leidend op te treden – namen De Zeven Puriteinen het op tegen de verpolitiekte Katholieke Actie.

Alles wel beschouwd echter was het niet die principekwestie die hen bezighield. Wat hen echt mishaagde, was dat de KSA en haar zusterorganisatie het Jong Volksche Front⁸⁵, hoe Vlaamsgezind ze ook waren, niet aanstuurden op de totstandkoming van een Groot-Nederlandse staat maar, aldus de Puriteinen, Vlaanderen aan de Walen wilden kluisteren.⁸⁶

et des âmes se trouverait intéressé. Il n'est pas une affaire politique de quelque importance qui, surtout dans un régime démocratique, n'ait son contre-coup sur l'intérêt de la religion et des âmes, grâce à l'attitude que prendraient les catholiques et grâce à la défaveur qu'ils s'attireraient de la part des gouvernants ou de l'opinion populaire. Donc, on aboutirait à subordonner 'indirectement' à l'autorité pontificale l'attitude politique des catholiques à propos de chaque litige concernant l'organisation gouvernementale, financière, économique, sociale, militaire, qui passionnerait et diviserait un pays. Etendre ainsi le pouvoir 'indirect' équivaldrait à supprimer, pour les catholiques, l'indépendance légitime de leur conduite dans le domaine spécifiquement temporel et politique. Ce serait attribuer aux pontifes romains une prétention énorme, qu'ils ont toujours répudiée. Ce serait, par voie de conséquence, faire retomber sur le pape, armé d'un tel pouvoir, la responsabilité de la politique, adroite ou maladroite, heureuse ou malheureuse, suivie, dans chacun des pays du monde entier, par les citoyens catholiques ou les partis composés surtout de catholiques."

84. De Zeven Puriteinen [= E. Boonen, F. Bundervoet, H. De Backer, C. De Vos, W. Noë, J.G. Ogiers & J. Van Opdenbosch s.j.], *K.S.A. hoog-J.V.F.R. neer! [...]*, pp. 11-13 en 18-20; De Zeven Puriteinen [= E. Boonen, F. Bundervoet, H. De Backer, C. De Vos, W. Noë, J.G. Ogiers & J. Van Opdenbosch s.j.], *"Kerkelijke tucht" of politieke klucht?*, Leuven, s.d. (1937), pp. 3 en 6-12.

85. In het bisdom Brugge was er bij de totstandbrenging van de KSA, vanaf 1928, om diverse redenen besloten dat ze geen Vlaamse actie zou voeren. Terwijl de KSA er zich dus tot zuivere katholieke actie beperkte, werd in 1933 het Jong Volksche Front (JVF) opgericht: een bisschoppelijk goedgekeurde katholieke Vlaamse studentenbeweging, ondergeschikt aan de KSA-leiding en zonder eigen uniform. Het JVF overkoepelde in West-Vlaanderen al vlug een zestigtal plaatselijke studentenbonden die eerder tot het AKVS behoord hadden. In de andere Vlaamse provincies, waar de KSA ook uitdrukkelijk Vlaams geëngageerd was, had het JVF echter weinig of geen succes. Het verdween in 1944, nadat ook in het bisdom Brugge de Vlaamse actie van de katholieke studerende jeugd in de KSA opgenomen was. (L. Vos, *Jong Volksche Front (JVF)*, in: *NEVB [...]*, pp. 1583-1584; L. Vos, *Dubois, Karel (eigenlijk Charles)*, in: *NEVB [...]*, pp. 991-992; L. Vos, *Katholieke Studentenactie-Jong Vlaanderen (KSA)*, in: *NEVB [...]*, pp. 1636-1637; L. Vos, *Katholieke Vlaamse studentenbeweging*, in: *NEVB [...]*, pp. 1674-1679.)

86. De Zeven Puriteinen [= E. Boonen, F. Bundervoet, H. De Backer, C. De Vos, W. Noë, J.G. Ogiers & J. Van Opdenbosch s.j.], *Het onvervalschte Dietsch nationalisme van het A.K.D.S. Daad, wezen, eisch van het A.K.D.S.*, Leuven, s.d., pp. 22-24 en 46; De Zeven Puriteinen [= E. Boonen, F. Bundervoet,

Zijzelf wensten niets liever dan dat België terstond verdween. Hun motieven daarvoor – die uitgedragen werden door meerdere invloedrijke Vlaams-nationalistische jezuit⁸⁷, maar door hen tot in de uiterste consequenties doorgedreven werden – zetten ze in hun brochures omstandig uiteen.

Eerst en vooral resulteerde uit hun staatsopvatting dat elke denkbare vorm van samenvoeging van Vlamingen en Walen binnen eenzelfde staatsverband uit den boze was, daar de enen deel uitmaakten van het Nederlandse, de anderen van het Franse volk.⁸⁸ Als goddelijke schepping mocht een volk nu eenmaal niet over verschillende staten verdeeld worden.

Precies omdat volken door God gecreëerd waren, vormden ze – hier waren alle theologen het volgens de Puriteinen over eens – een voedingsbodem voor de godsdienst: natuur en bovennatuur gingen namelijk hand in hand. Daar lag een tweede motief om de Belgische staat te ontbinden. Zo het Nederlandse volk erin zou slagen zijn eenheid en vrijheid terug te winnen, zouden zijn rijke natuurkrachten én zijn religiositeit opnieuw floreren, “*zou het weer worden dat volk van kathedralenbouwers, dat volk dat eens een paus voortbracht⁸⁹ wiens leus zoo onweerstaanbaar zijn Dietschen aard verraadt: ‘Recht! Al barste de wereld!’*, dat volk met zijn godminnaars en heiligen: Ruusbroec en Hadewych, Geert Grootte en Thomas van Kempen, Lidwina, Gudula en Lutgardis, Berchmans en Verbiest, dat volk met zijn diepe zedelijkheid en vroomheid...”⁹⁰ In de Groot-Nederlandse volksstaat waar pater Van Opdenbosch van droomde zou het godsdienstige leven er trouwens nog meer op vooruitgegaan zijn: waar mensen niet voor zichzelf leefden maar voor het algemeen goed, voor de gemeenschap, bereikten ze immers een hoger zedelijk peil.⁹¹

Het derde motief dat De Zeven Puriteinen gebruikten om het einde van België voor te staan, was dat Wallonië levensgevaar opleverde voor het Dietse wezen.⁹² De zucht naar bezit en naar zinnelijk genot, zo had Van Opdenbosch reeds in 1931 geconstateerd, tastte ook Vlaanderen aan: de sociale beweging interesseerde zich

H. De Backer, C. De Vos, W. Noë, J.G. Ogiers & J. Van Opdenbosch s.j.], *K.S.A. hoog-J.V.F.R. neer!* [...], pp. 2 en 24.

87. Zie: C. de Borchgrave, *Eerst Vlaanderen voor Christus* [...], pp. 239-240 en 242-244; C. de Borchgrave, *Les jésuites et le mouvement flamand* [...].

88. De Zeven Puriteinen [= E. Boonen, F. Bundervoet, H. De Backer, C. De Vos, W. Noë, J.G. Ogiers & J. Van Opdenbosch s.j.], *Het onvervalschte Dietsch nationalisme van het A.K.D.S.* [...], pp. 35-36.

89. Adriaan Florensz Boeyens, geboren in Utrecht in 1459, van 1522 tot 1523 paus onder de naam Adrianus VI.

90. De Zeven Puriteinen [= E. Boonen, F. Bundervoet, H. De Backer, C. De Vos, W. Noë, J.G. Ogiers & J. Van Opdenbosch s.j.], *A.K.D.S. tegen verpolitiekte katholieke actie*, Leuven, s.d. (1936), p. 46; De Zeven Puriteinen [= E. Boonen, F. Bundervoet, H. De Backer, C. De Vos, W. Noë, J.G. Ogiers & J. Van Opdenbosch s.j.], *K.S.A. hoog-J.V.F.R. neer!* [...], pp. 2 en 18.

91. [J. Van Opdenbosch s.j.], *Wordt wat ge zijt* [...], pp. 14-16.

92. De Zeven Puriteinen [= E. Boonen, F. Bundervoet, H. De Backer, C. De Vos, W. Noë, J.G. Ogiers & J. Van Opdenbosch s.j.], *K.S.A. hoog-J.V.F.R. neer!* [...], p. 2.

uitsluitend voor de materiële verbetering, en alle bevolkingslagen gaven zich over aan bioscoopbezoek en dans.⁹³ Zover was het zelfs dat rechters, zich beroepend op de Belgische grondwet, niets ondernamen tegen de verkoop van prikkellektuur.⁹⁴ Voor Van Opdenbosch en de andere Puriteinen leed het geen twijfel dat zolang de Vlamingen zich niet van de Walen bevrijdden, materialisme en moreel verval zich verder van hen meester zouden maken: Wallonië fungeerde namelijk als doorgeefluik van de *“Fransche cultuurloosheid”*, inzonderheid van het Franse rationalisme, dat het liberalisme en het socialisme in zijn kielzog meesleepte.⁹⁵

Voor hun afschuw van de Belgische staat hadden de Puriteinen nog een vierde motief, dat niets minder dan de christelijke naastenliefde en plicht raakte. Naar ze meenden waren de *“Waalsche beotiërs”*, tegen alle recht en tegen de zedenwet in, het Dietse volksdeel in België al een eeuw lang aan het beroven: van zijn godsdienst, maar ook van zijn taal, zijn cultuur, zijn rijkdom, zijn steden en zelfs zijn volledige territorium. *“De Waal maakt ons rechtloos, teert op ons goed en bloed, is meester te Brussel, te Antwerpen, te Gent, te Leuven, in heel Vlaanderen. Hij en hij alleen denationaliseert ons leven, ons onderwijs, onze kunst, ons gerecht, ons leger, hij maakt de heropleving van het economische, het culturele, het artistieke leven in Vlaanderen onmogelijk, hij regeert over Vlaanderen en bezet alle posten, hij zuigt onze welvaart op. Hij is de snoevende haan die Vlaanderen beschouwt als de mesthoop voor hem en zijn kale kippen.”* Men had kunnen verwachten, voegden Van Opdenbosch en zijn medestanders er fijntjes aan toe, dat de bisschoppen, als hoeders van de zedenleer, het verdrukte Vlaanderen zouden verdedigen. Maar in plaats daarvan verplichtten ze er de gelovigen hun volle steun te verlenen aan de katholieke partij, die een tegen hun volk gerichte en daarom zondige politiek voerde; wat er eigenlijk op neerkwam dat de zielenherders hun kudde opdroegen zonde te bedrijven, en dat niet eens ter wille van een echt godsdienstig voordeel, maar louter van de instandhouding van de prominente situatie van het kerkinstituut in het Belgische maatschappelijk bestel!

Haat tegen de Walen, *“dat meest cultuurlooze van alle volkeren”*, kon naar het woord van de Puriteinen voor een uiting van christelijke naastenliefde en zelfs van christelijke plicht gehouden worden, want Gods wet gebood de vijand om

93. Arch. Vl. jez., Doos 'Van Opdenbosch J. 1', 'Brieven aan dokter Muylle': Brief J. Van Opdenbosch s.j. aan E. Muylle, 15 oktober 1931.

94. Arch. Vl. jez., Doos 'Van Opdenbosch J. 1', 'Brieven aan dokter Muylle': Brief J. Van Opdenbosch s.j. aan E. Muylle, 31 mei 1936.

95. Arch. Vl. jez., Doos 'Van Opdenbosch J. 1', 'Brieven aan dokter Muylle': Brief J. Van Opdenbosch s.j. aan E. Muylle, 31 mei 1936; De Zeven Puriteinen [= E. Boonen, F. Bundervoet, H. De Backer, C. De Vos, W. Noë, J.G. Ogiërs & J. Van Opdenbosch s.j.], *Het onvervalschte Dietsch nationalisme van het A.K.D.S. [...]*, pp. 36-37; De Zeven Puriteinen [= E. Boonen, F. Bundervoet, H. De Backer, C. De Vos, W. Noë, J.G. Ogiërs & J. Van Opdenbosch s.j.], *“Kerkelijke tucht” of politieke klucht? [...]*, pp. 12-15.

zijn vijandelijkheid te verfoeien en te verjagen. En aangezien iedere Waal in Vlaanderen⁹⁶ een “wondeplek” was, lag de conclusie voor de hand: “Met den kreet waarmee onze boeren den Franschman te lijf gingen, ‘Voor God en Vaderland’, met diezelfde kreet hebben alle bewuste Vlamingen, dien naam waardig, de Walen uit te drijven uit Vlaanderen: uit Brussel, Gent en Leuven, uit West-Vlaanderen en Limburg.”⁹⁷

De Puriteinen waren overigens van oordeel dat een natie tegen alle niet-natiegenoten op haar grondgebied oorlog behoorde te voeren. Op een in het najaar van 1936 in het leidersblad van de Vlaamse KSA verschenen artikel waarin de Jodenvervolging in Duitsland als onchristelijk en zelfs onmenselijk bestempeld werd, antwoordden ze in een van hun brochures⁹⁸ dat er uit christelijk en menselijk oogpunt geen andere keus was, immers: “Een staat die de vreemde elementen in het land niet als vreemde elementen behandelt, schiet deerlijk aan zijn plicht te kort. Een staat die aan de Joden in het land politieke rechten toekent, of door Joden leidende posities laat innemen, ondergraaft zelf het nationale welzijn.” Omdat raseigenschappen een bron van cultuur vormden, was zorg voor het ras geoorloofd en zelfs geboden. De wijze waarop het racistisch nationalisme in Duitsland in praktijk werd gebracht, was, zo gaven Van Opdenbosch en zijn coauteurs toe, mogelijk verkeerd, al was de informatie daarover “doorgaans van Joodsche bron en dus verdacht”. Ook wilden ze wel bekennen dat het racistisch nationalisme in het Derde Rijk in een vergoddelijking van het ras ontaard was. Maar in wezen slecht was het nationaalsocialisme volgens hen zeker niet; anders hadden de Duitse bisschoppen het wel veroordeeld, en had de paus geen concordaat met nazi-Duitsland gesloten.⁹⁹

96. Door de verfransing van het openbare leven in Vlaanderen en in Brussel na de Belgische Revolutie waren daar carrièremogelijkheden ontstaan voor Walen. Velen hadden er zich gevestigd als ambtenaar, bediende of beoefenaar van een vrij beroep. Door de geleidelijke wettelijke vernederlandsing van Vlaanderen waren de Franseentalige Walen er evenwel sinds het einde van de negentiende eeuw onder toenemende druk gekomen. (C. Kesteloot, *Waalse Beweging*, in: *NEVB* [...], pp. 3635-3636; H. van Velthoven, *Taalpolitiek en -wetgeving*, in: *NEVB* [...], p. 3006.)

97. De Zeven Puriteinen [= E. Boonen, F. Bundervoet, H. De Backer, C. De Vos, W. Noë, J.G. Ogiers & J. Van Opdenbosch s.j.], *Het onvervalschte Dietsch nationalisme van het A.K.D.S.* [...], pp. 32-34; De Zeven Puriteinen [= E. Boonen, F. Bundervoet, H. De Backer, C. De Vos, W. Noë, J.G. Ogiers & J. Van Opdenbosch s.j.], *K.S.A. hoog-J.V.F.R. neer!* [...], p. 20; De Zeven Puriteinen [= E. Boonen, F. Bundervoet, H. De Backer, C. De Vos, W. Noë, J.G. Ogiers & J. Van Opdenbosch s.j.], “*Kerkelijke tucht*” of *politieke klucht?* [...], pp. 3, 12-15 en 20-22.

98. De Zeven Puriteinen [= E. Boonen, F. Bundervoet, H. De Backer, C. De Vos, W. Noë, J.G. Ogiers & J. Van Opdenbosch s.j.], *A.K.D.S. tegen verpolitieke katholieke actie* [...], pp. 3 en 30-32.

99. Hitlers voornemen het communisme te bestrijden, alsook zijn verklaring, op 23 maart 1933, dat hij van het christendom een van de pijlers van de Duitse staat zou maken en de familie als de kern van de maatschappij beschouwde, hadden het Duitse episcopaat voorzichtig gunstig gestemd jegens het nazibewind. Op 20 juli 1933 had de Heilige Stoel met het Duitse Rijk een concordaat gesloten (het zogenaamde ‘Rijksconcordaat’), dat weliswaar alle politieke groeperingen van katholieken (waaronder de belangrijke Zentrumpartei) onmogelijk maakte, maar toch de vrije godsdienstbeleving, het godsdienstonderwijs, het katholieke onderwijs en katholieke organisaties met een religieus, caritatief of cultureel doel veiligstelde. Het nationaalsocialistische regime

Hoe dan ook vond het Algemeen Katholiek Dietsch Studentenverbond weinig baat bij de strijdvaardige geschriften van De Zeven Puriteinen: het was de facto enkel in de provincies Antwerpen en in mindere mate Oost-Vlaanderen actief, en telde nooit meer dan enige honderden leden. In april 1937 veranderde het zijn naam in Dietsch Jeugdverbond (DJV): overeenkomstig de volksdietsse principes zouden van dan af alle jonge Dietsers, dus ook de niet-studerenden en de niet-katholieken onder hen, tot de beweging kunnen toetreden.¹⁰⁰

Of Van Opdenbosch ook het DJV steunde, kan bij gebrek aan bronnenmateriaal niet achterhaald worden. Wel zijn twee brieven van hem aan dokter Muylle uit de jaren 1937-1938 bewaard, waarin hij eens te meer blijk gaf van afkeer van het klassieke politieke bedrijf.¹⁰¹ Van de Vlaamsgezinde "heeren politiekers" viel ingesteld als ze waren op "verkiezingssucces en parlementair geknoei", niet veel te verwachten ten bate van Vlaanderens redding: die kon slechts resulteren uit een strakke, onverstoorbare coöperatie onder één leider van een paar van de allergrootste Vlamingen, zoals een Jeroom Leuridan (1894-1945)¹⁰², een Wies Moens (1898-1982)¹⁰³ of een Daniël Merlevede (°1911)¹⁰⁴. Die zienswijze verklaart misschien voor een deel waarom het DJV, hoe gering zijn ledental ook was, tot het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog elke samenwerking met het Algemeen Vlaamsch Nationaal

trad dat concordaat echter met voeten, en in 1935 waarschuwen de Duitse bisschoppen in een gezamenlijke herderlijke brief (*Stehet fest im Glauben*) voor de door dat regime gevoerde anti-katholieke propaganda. Een pauselijke tussenkomst kwam er in maart 1937 met de encycliek *Mit brennender Sorge*, waarin Pius XI (1857-1939) niet alleen de schendingen van het Rijksconcordaat aan de kaak stelde, maar ook de op ras, bloed en bodem gegroundveste nationaalsocialistische levensbeschouwing. (N.K. van den Akker & P.J.A. Nissen, *Wegen en dwarswegen. De geschiedenis van tweeduizend jaar christendom in hoofdlijnen*, Amsterdam, 1999, pp. 253-254; R. Boudens, *Momentopnamen uit de geschiedenis van de katholieke kerk*, Averbode-Kampen, 1988, pp. 334-339.)

100. L. Vos, *Algemeen Katholiek Dietsch Studentenverbond (AKDS) [...]*, p. 246; L. Vos, *Dietsch Jeugdverbond (DJV)*, in: *NEVB [...]*, p. 945.

101. Arch. Vl. jez., Doos 'Van Opdenbosch J. 1', 'Brieven aan dokter Muylle': Brief J. Van Opdenbosch s.j. aan E. Muylle, 11 mei 1937; Arch. Vl. jez., Doos 'Van Opdenbosch J. 1', 'Brieven aan dokter Muylle': Brief J. Van Opdenbosch s.j. aan E. Muylle, 6 maart 1938.

102. VNV-Kamerlid Jeroom Leuridan, die bekendstond als een scherpe criticus van de democratie, was in het begin van de jaren 1920 in de ban geraakt van Robrecht De Smets Groot-Nederlandse gedachte. Hij was hoofd voor West-Vlaanderen geworden van het Verbond van Vlaamsche Nationalisten De Blauwvoet en had nadien de Jong Vlaamsche Gemeenschap bijgestaan. (P.J. Verstraete, *Leuridan, Jeroom*, in: *NEVB [...]*, pp. 1846-1847.)

103. De expressionistische dichter Wies Moens had in 1934, nadat Joris Van Severen zijn anti-Belgischgezindheid had laten varen, het Verdinaso de rug toegekeerd. Sedertdien spitste hij zich toe op de ideologische fundering van het Dietsse volksnationalisme. (O. Moens & Y. T'Sjoen, *Moens, Wies (eigenlijk Aloisius) C.A.*, in: *NEVB [...]*, pp. 2066-2067.)

104. Als fanatieke Groot-Nederlander was Daniël Merlevede in 1931 via het AKVS in contact gekomen met Robrecht De Smet. In de daaropvolgende jaren zette hij zich voluit in voor de Jong Nederlandsche Gemeenschap, het AKDS en het DJV. (L. Vos, *Merlevede, Daniël*, in: *NEVB [...]*, p. 2039.)

Jeugdverbond, de jeugdorganisatie van het VNV, afwimpelde.¹⁰⁵

Einde januari 1940 – Duitsland had dan al Oostenrijk (maart 1938), het Sudetenland (oktober 1938) en West-Polen (oktober 1939) ingelijfd – hield de jezuïetenpater nog steeds vol dat het gevaar voor Vlaanderen niet vanuit het oosten maar vanuit het zuiden kwam. Op officieel Belgisch verzoek zou, zo dacht hij, erfrijd Frankrijk samen met Engeland België binnentrekken, zagezegd om het te beschermen tegen de Duitse veroveringszucht.¹⁰⁶ Toen nog geen vier maanden later België, Nederland en het Groothertogdom Luxemburg door de Wehrmacht aangevallen werden, deed hij als Groot-Nederlander meteen weten dat Duitsland vijand nummer één van de Dietse natie geworden was.¹⁰⁷

Kort daarop ging hij niettemin het vooruitzicht koesteren dat volk en Kerk veel voordeel zouden hebben bij de Duitse heerschappij.¹⁰⁸ Einde juni 1940 schreef hij in het Maastrichtse dagblad *Limburger Koerier*: *“De oorlog heeft de activiteit van het Nederlandsche volk niet lamgeslagen. Integendeel. Met frisschen moed, aangewakerd door een bezetter die begrip en waardeering toont voor ons volkskarakter, tijgt men aan het werk om weder op te bouwen wat vernietigd werd. Men wil en zal dit tevens doen met beleid, en alles wijst er op dat het edelmoedige en dappere initiatief onder doeltreffende leiding een maximum van rendement zal krijgen. Een verheugende factor is hierbij het sterk herlevende saamhorigheidsgevoel, dat allen bindt en dat door het dragen van een zelfde beproeving, door het verleenen van onderlingen steun werd gesterkt. Dit alles stemt tot optimisme en doet terecht de hoop rijzen dat ons volk zich opmaakt om, met juist inzicht in de eigen taak, te bouwen aan de nieuwe orde, waarvan de noodzakelijkheid reeds sinds jaren door velen werd erkend.”*¹⁰⁹

Van Opdenbosch bleef evenwel niet lang enthousiast. In april 1941 schreef hij aan zijn vriend Van Assche: *“Toestand lijkt me alles behalve bemoedigend. Moge God ons helpen, anders komt het Finis Flandriae van die zijde waarvan we het niet hebben verwacht.”*¹¹⁰ Volgens Willem Noë, een van de Zeven Puriteinen, raakte hij zwaar ontgoocheld door de misleidende handelingen van de Duitsers, en meer nog door de zwakke houding van politieke groeperingen.¹¹¹

105. L. Vos, *Dietsch Jeugdverbond (DJV) [...]*, p. 945.

106. Arch. Vl. jez., Doos 'Van Opdenbosch J. 1', 'Brieven aan dokter Muylle': Brief J. Van Opdenbosch s.j. aan E. Muylle, 29 januari 1940.

107. Volcout [= W. Noë], *In memoriam voor Eerwaarden Pater van Opdenbosch s.j. [...]*, p. 25.

108. AMVC, 03359: Brief J. Van Opdenbosch s.j. aan J. Bernaerts, 30 juli 1940.

109. [J. Van Opdenbosch s.j.], *Wordt wat ge zijt [...]*, p. 5.

110. ADVN, BE ADVN AC668, Fonds Sint-Pietersabdij van Steenbrugge, D11917(5/2): Brief J. Van Opdenbosch s.j. aan M. Van Assche o.s.b., 14 april 1941.

111. Volcout [= W. Noë], *In memoriam voor Eerwaarden Pater van Opdenbosch s.j. [...]*, pp. 25-26.

V.l.n.r. Hendrik Luyten, Dom Modest Van Assche, Jozef Van Opdenbosch, Jan Pieter Bernaerts en Frans Daels, Knokke, 21 augustus 1939.
[ADV N, VFA8892]

Wat Noë daar precies mee bedoelde, laat zich afleiden uit de toenmalige politieke constellatie.

Enkele dagen na de Duitse inval had het vnv, dat sedert de tweede helft van de jaren 1930 zogoed als het hele politieke Vlaams-nationalisme omvatte, tot onbeperkte samenwerking met de bezetter besloten, in de overtuiging dat het op die manier macht zou verwerven en een Dietse volksstaat zou kunnen doen ontstaan. Maar omdat Hitler het politieke lot van België pas na de oorlog wilde bepalen, hadden de Duitsers vnv-leider Staf De Clercq al in de zomer van 1940 duidelijk gemaakt dat hij zich geen territoriale eisen kon permitteren. Daar kwam nog bij dat de ss, in haar poging tot infiltratie in het ambtsgebied van de Militärverwaltung (het militaire bezettingsbestuur), hulp bood aan de Algemeene ss-Vlaanderen en aan de Duitsch-Vlaamsche Arbeidsgemeenschap (DeVlag), bewegingen die ronduit nationaalsocialistisch waren en een totale inlijving van Vlaanderen bij het Groot-Duitse rijk bepleitten. Tot opbod in collaboratie aangezet, nam het vnv op initiatief van zijn propagandaleider Reimond Tollenaere (1909-1942) een uitdrukkelijk Germaans en nazistisch profiel aan; het zweeg over een Groot-Nederlandse staat en distantieerde zich van de katholieke Kerk. Toen Duitsland einde juni 1941 de Sovjet-Unie aanviel, zette het vnv het Vlaamsch Legioen op, een eenheid van Vlaamse vrijwilligers in het Duitse leger aan het oostfront. In tegenstelling echter

tot wat de vnv- met de ss-leiding afgesproken had, werd het Vlaamsch Legioen in de Waffen-ss geïncorporeerd, en werden zijn rekruten Groot-Duitse en antichristelijke ideeën ingeprint.¹¹²

In augustus 1941 beklagde dom Modestus Van Assche zich over die Diets- en godsdienstvijandige houding van de bezetter bij professor Frans Daels (1882-1974), voorzitter van het IJzerbedevaartcomité en sinds oktober 1940 lid van de Raad van Leiding van het vnv. De abt van de Steenbrugse benedictijnenabdij poogde Daels ertoe te brengen niet meer onvoorwaardelijk met de Duitsers samen te werken, en spoorde hem aan zich over die samenwerking met pater Van Opdenbosch te onderhouden. Op 30 augustus 1941 vroeg Daels aan het vnv zijn collaboratie te laten afhangen van een Duitse erkenning van zijn Groot-Nederlandse doelstellingen en van een uitschakeling door de bezetter van de ss-Vlaanderen. Daar hij geen voldoening kreeg, besliste hij in het vervolg uit de vergaderingen van de vnv-Raad van Leiding afwezig te blijven.

Na het overlijden van Staf De Clercq op 22 oktober 1942, probeerden de Daelsgezinden de nieuwe vnv-leider, Hendrik Elias (1902-1973), in contact te doen komen met de paters Van Assche en Van Opdenbosch. Substituut-procureur des konings in Gent André Van Houwe (1908-1983), een schoonzoon van Daels en vriend van Elias, gaf op 19 november 1942 in zijn huis een souper waaraan Daels, Elias, Van Assche en Van Opdenbosch deelnamen, alsmede de Gentse schepen Germain Lefever (1896-1969), een medewerker van Daels in het IJzerbedevaartcomité en gewezen kabinetschef van Elias als burgemeester van Gent¹¹³. Maar het avondmaal bij substituut-procureur Van Houwe had niet het gewenste effect: Elias collaboreerde met onverminderde ijver door, waarop Daels in december 1942 ontslag nam uit de Raad van Leiding van het vnv.

Aan die Raad van Leiding richtte de dominicaner pater Jules Laurentius Callewaert (1886-1964) op 3 april 1943 een brief waarin hij het vnv opriep het flamingantisme, het Groot-Nederlandisme en het katholicisme niet langer te verloochenen, ook al moest dat in een confrontatie met de bezetter uitmonden. Teneinde er Hendrik Elias, die Callewaerts sommatie onbewimpeld afgeslagen had, alsnog toe te overreden het vnv in een andere richting te sturen, nodigde Daels hem uit voor een gesprek in aanwezigheid van Van Assche en Van Opdenbosch. Hoewel ook dat gesprek, dat op 6 mei 1943 in Daels' woning in Gent plaatsvond, geen resultaat had, bleef Van Opdenbosch er in de daaropvolgende dagen op vertrouwen dat het zijn uitwerking uiteindelijk niet zou missen. Op 11 mei schreef hij aan zijn gezworen

112. A.W. Willemsen, *Geschiedenis van de Vlaamse Beweging*, in: *NEVB [...]*, pp. 69-72; Br. de Wever, *Collaboratie*, in: *NEVB [...]*, pp. 760-767; Br. de Wever, *Vlaamsch Legioen*, in: *NEVB [...]*, p. 3378.

113. P. Lemmens, *Lefever, Germain*, in: *NEVB [...]*, pp. 1817-1818.

kameraad Van Assche dat het in elk geval fout was om, zoals Daels en Callewaert, het VNV te ondermijnen, aangezien het de enige georganiseerde tegenweer vormde tegen de door veel Duitsers geprefereerde ss-Vlaanderen en DeVlag: *“Het V.N.V. sterk maken”*, zo stelde hij, *“beteekent op dit oogenblik op de meest ondubbelzinnige wijze te kennen geven dat men van annexionistische, anti-christelijke politiek niet is gediend, en is daadwerkelijke steun verleenen aan de eenige macht die nog 'n redelijke kans maakt om voor ons en tegelijkertijd voor Duitschland -al willen ze dat daar niet inzien- de gezonde volksorde te vestigen.”*

Wat na mei 1943 volgde, is bekend. In weerwil van het Dietsgezinde optreden van VNV-gouwleider van West-Vlaanderen Jeroom Leuridan en van professor Daels, die begin december 1943 zijn ontslag indiende als gewoon VNV-lid, en ofschoon hij geregeld de paters Van Opdenbosch en Stracke¹¹⁴ raadpleegde, raakte VNV-leider Elias steeds verder in de collaboratie verstrikt. Op 15 december 1943 deelde hij Reichsführer-ss Heinrich Himmler mee dat hij het Dietse ideaal verzaakte en zijn desiderata van dan af helemaal zou inwilligen. Van diezelfde Himmler zou hij begin 1944 horen dat Duitsland voornemens was België en Nederland te annexeren en enkel nog het behoud van de Nederlandse taal overwoog.¹¹⁵

LID VAN HET RUUSBROECGENOOTSCHAP

Inmiddels had Jozef Van Opdenbosch zich in 1941 weer in Vlaanderen gevestigd, waar hij als scriptor (vorsor-publicist) aan het Ruusbroecgenootschap¹¹⁶ in Antwerpen was aangesteld. Hij had er zijn vereerde oud-leraar en vriend Stracke

114. Tot ongenoegen van de Duitse autoriteiten had Stracke op 31 mei 1942 op de Brugse cultuurdagen een warm pleidooi gehouden voor de creatie van een – organisch opgebouwde – Groot-Nederlandse staat, als een wezenlijk onderdeel van wat hij de ‘Duits-Dietse westerwereld’ had genoemd. (C. de Borchgrave, *Eerst Vlaanderen voor Christus [...]*, pp. 172-175.)

115. P.J. Verstraete, *Hendrik Jozef Elias. Biografie*, dl. 2, Kortrijk, 2005, pp. 533, n. 11, 588 en 661; A.W. Willemsen, *Geschiedenis van de Vlaamse Beweging [...]*, p. 71; Br. de Wever, *Collaboratie [...]*, pp. 768-769; Br. de Wever, *Daels, Frans*, in: *NEVB [...]*, pp. 836-838; Br. De Wever, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*, Tielt-Gent, 1995, pp. 528-529; A. Smits, *Dom Modest van Assche [...]*, pp. 118-119 en 132-137; ADVN, BE ADVN AC668, Fonds Sint-Pietersabdij van Steenbrugge, D11917(5/2): Brief J. Van Opdenbosch s.j. aan M. Van Assche o.s.b., 11 mei 1943.

116. Het Ruusbroecgenootschap was in 1925 opgericht door de jezuïeten Stracke, Van Mierlo junior, Jan Baptist Poukens (1882-1962) en Leonce Reypens (1884-1972). Het had (en heeft nog steeds) ten doel geestelijke, in het bijzonder ascetische en mystieke geschriften uit de Nederlanden vanaf de bekering van de Franken tot omstreeks 1750, wetenschappelijk uit te geven en te bestuderen.

Zie: C. de Borchgrave, *Eerst Vlaanderen voor Christus [...]*; C. de Borchgrave, *La ‘Ruusbroecgenootschap’ et la volonté de propager la littérature médiévale flamande de piété au début du XXe siècle*, in: L. van Ypersele & A.-D. Marcéls (red.), *Rêves de chrétienté-Réalités du monde. Imaginaires catholiques. Actes du colloque, Louvain-la-Neuve, 4-6 novembre 1999*, Paris-Louvain-la-Neuve, 2001, pp. 221-227.

terugggevonden¹¹⁷, die hem tot zijn opvolger als preses van de geleerde werkgroep voorbestemde¹¹⁸. Dadelijk was hij ook opnieuw retraites gaan geven aan studenten en intellectuelen.¹¹⁹

Omdat het Ruusbroecgenootschap tot dan toe nog geen onderzoek gedaan had naar de vroomheid in de Lage Landen tijdens de eerste eeuwen na hun bekeering tot het christendom, besloot de voormalige professor in de dogmatiek zich te buigen over de fundamente van de eucharistieleer in de Nederlanden, die hij in de Karolingische periode situeerde.¹²⁰ Zo bestudeerde hij de denkbeelden van de eucharistie van de heilige Paschasius Radbertus en van andere West-Europese theologen uit de negende eeuw.¹²¹ De eerste resultaten van zijn werk als lid van het Ruusbroecgenootschap maakte hij kenbaar in een lijvig artikel in *Ons geestelijk erf*.¹²²

Als priester en als Vlaming, zoals hijzelf zei, trok Van Opdenbosch zich vanaf de bevrijding in september 1944 het geestelijke en materiële lot aan van talrijke collaboratieverdachten en hun familie.¹²³ Evenals zijn medebroeders Stracke en Reypens redigeerde hij op verzoek van Daniël Merlevede een gebed voor hen die door de repressie getroffen werden.¹²⁴ Ook vatte hij het plan op te getuigen voor dom Van Assche¹²⁵, die onder beschuldiging van verklikking aan de vijand sedert kort na de bevrijding vastzat.¹²⁶

Op vrijdagmorgen 13 oktober 1944 kwam echter een abrupt einde aan het leven van de nog maar 52-jarige jezuïet: samen met tientallen anderen, werd hij gedood door de eerste Duitse v2-bom die op Antwerpen viel, op de hoek van de Schildersstraat en de Leopold De Waelplaats, vlakbij het Museum voor Schone Kunsten. De pater kwam daar al fietsend terug van de Coquilhatstraat, waar hij ten behoeve van gedetineerde collaboratieverdachten¹²⁷ een bezoek gebracht had aan de onderaalmoezenier van de gevangenis.¹²⁸

117. Pater van Opdenbosch [...], pp. 4-5.

118. A. Dumon, *Opdenbosch, Jozef van [...]*, p. 1147.

119. Pater van Opdenbosch [...], pp. 5-6.

120. In memoriam voor Pr. Dr. J. van Opdenbosch s.j. [...], pp. 5-6.

121. Pater Jozef Van Opdenbosch [...], p. 279.

122. J. Van Opdenbosch s.j., De eucharistieleer in de Nederlanden ten tijde der Karolingers, in: *Ons geestelijk erf*, jg. 18, 1944, nr. 1, pp. 7-34; jg. 18, 1944, nr. 2, pp. 9-38; jg. 19, 1945, nr. 1, pp. 7-92.

123. Pater Dr J. van Opdenbosch S.J. [...], p. 8; Pater van Opdenbosch [...], p. 6.

124. C. de Borchgrave, *Eerst Vlaanderen voor Christus [...]*, p. 176.

125. E. De V. [= A. De Bruyne], Pater Van Opdenbosch s.j. [...], p. 5.

126. A. Smits, *Dom Modest van Assche [...]*, pp. 274-275.

127. Onder wie de Antwerpse advocaat Dries Van Rompaey (1897-1964), een oud-bestuurslid van het Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond en van de Frontpartij die in 1940 vicevoorzitter van de Nationaal-Socialistische Beweging Vlaanderen was geworden. (A. Dumon, *Opdenbosch, Jozef van [...]*, p. 1147; N. Wouters, *Rompaey, Dries (eigenlijk F.J. Andries) van, in: NEVB [...]*, p. 2647.)

128. Pater van Opdenbosch [...], p. 4; Pater Jozef Van Opdenbosch [...], pp. 279-280.

Door de chaos die de v1's en v2's in het Antwerpse veroorzaakten, konden amper een honderdtal mensen zijn uitvaartmis bijwonen.¹²⁹

Twaalf maanden later, op 30 oktober 1945, stierf ook Van Assche, na in de gevangenis geestelijk en lichamelijk te zijn mishandeld.¹³⁰ Aanstonds werd de benedictijnermonnik tot martelaar van de zogenaamde 'anti-Vlaamse repressie' uitgeroepen. In 1961 kreeg hij een standbeeld in zijn geboortedorp Erembodegem, in 1970 werd hij als 'repressieslachtoffer' gememoreerd op de IJzerbedevaart in Diksmuide, en in 1995 herdacht men hem nog plechtig in Brugge.¹³¹ Vlaamse volkshelden werden ook Stracke en Callewaert, twee andere reguliere priesters die met penitentiaire inrichtingen hadden kennisgemaakt.¹³² Aan Van Opdenbosch daarentegen kon de Vlaamse beweging bezwaarlijk een martelaarsaureool verlenen: hij was immers niet door het Belgische repressieapparaat getroffen geweest, maar door een Duits wapen. Postuum verscheen in 1946 bij uitgeverij Lannoo, in opdracht van het Geert Groote Genootschap, zijn voor het grote publiek bestemde synthese van de theologie van openbaring, geloof en Kerk.¹³³ In hetzelfde jaar en bij dezelfde uitgever publiceerde Willem Noë een dertig bladzijden tellende levensbeschrijving van zijn betreurde vriend, en in de Vlaams-nationalistische pers verscheen hier en daar nog een bescheiden in memoriam. En daar bleef het zowat bij.

Christian de Borchgrave (°1966), doctor in de geschiedenis, speciaal licentiaat in de algemene literatuurwetenschap, is adjunct-adviseur bij de Kamer van volksvertegenwoordigers. Hij publiceerde over de diplomatie onder de Bourgondische hertog Jan zonder Vrees, over de schrijver Cyriel Buysse en over diverse aspecten van de geschiedenis van de katholieke Kerk in Vlaanderen in het interbellum.

129. Pater van Opdenbosch [...], p. 6.

130. A. Smits, *Dom Modest van Assche [...]*, pp. 381-410, i.h.b. 400-404. Een andere stelling treft men aan in L. Wils, Over collaboratie en repressie, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 52, 1993, nr. 3, pp. 162-168.

131. N. Wouters, *Assche, Alfons van*, in: *NEVB [...]*, p. 362.

132. De jezuïet Stracke was in mei 1922 door het Gentse assisenhof schuldig bevonden geweest aan samenwerking met de Duitsers onder de Eerste Wereldoorlog, en veroordeeld tot drie jaar gevangenisstraf en vijf jaar ontzetting uit zijn burgerrechten. Na zijn vervroegde vrijlating, negen maanden later, was hij uitgegroeid tot een idool van het katholieke Vlaams-nationalisme. (C. de Borchgrave, *Eerst Vlaanderen voor Christus [...]*, pp. 76-80 en 181-186.)

Dezelfde status viel de dominicaan Callewaert te beurt, die in mei 1946 door het krijgshof in Gent veroordeeld was tot twaalf jaar hechtenis wegens collaboratiedaden tijdens de Tweede Wereldoorlog, maar reeds in oktober 1948 vrijkwam. (P.J.A. Nuyens, *Pater L.J. Callewaert. Met woord en daad in liefde*, Mortselsel, 1969, pp. 184-213.)

133. J. Van Opdenbosch s.j., *Het dogma en de mensch*, Tielt, s.d. (1946).